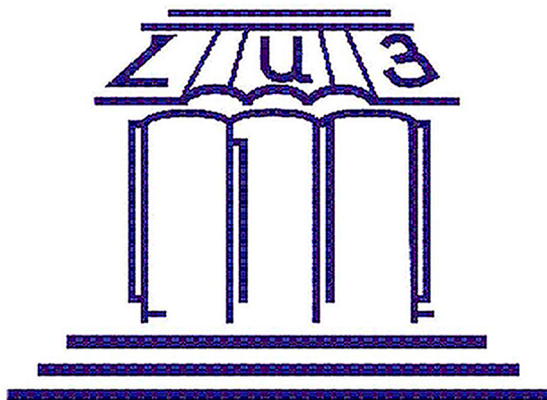

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

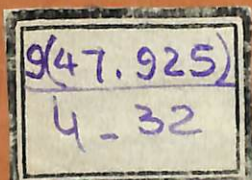
Adapt — remix, transform, and build upon the material

Ե. ԿԱՐԻԿԵԱՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԶԻԳ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆԱԽՈՅՍ

Փ Ա Ր Ի Ձ

1925

IMPRIMERIE ARTISTIQUE — 42, Rue de la Jonquiere. PARIS (17°)

4-32

ՀԱՌԱՋԱԲԱՆ

31 AUG 2001

Պ. Բիւզանդ Քէջեան աւելի անկերձ գտնուեցաւ բուն նպատակը ընդգրկելով «Նոր-Լուր»ի մէջ երկու խմբագրականներով անոր պատասխանել, Հրապարակագրի մը արժանավայել առաքինութեամբ, որքան ալ նա տրամագծօրէն հակառակ ուղղութեան վրայ կանդ առաւ:

Կուսակցական թերթերը առանց խտրութեան համաձայն գտնուեցան վերոյիշեալ քննադատութեանց, Հնչակ և ռամկ. 5 օրկաններ զայն նոյնութեամբ արտատպեցին, ուրիշներ՝ քաղաածքներ ըրին և խմբագրականներով իրենց համամտութիւնը յայտնեցին:

«Ապագայ»-ն դժբաղդաբար ծիշավայրին աղբեցութեան ենթակա, ոչ ծիայն նպատակը չհասկնալ ձեւացնելով վրիպումներ ըրաւ, այլ եւ չվարանեցաւ շօշափուած հարցերը ձեւափոխել, ու հանրային կարծիքը մոլորեցնել, և փորձեր ալ կատարեց վիճաբանութիւնը վեճի փոխել ու կիրքերու մէջ խեղդելու:

Անոր խճաքզուծիւնը, աւելի արքայական քան զարքայն, ինքն իրեն ներեց, նաեւ ընդդիմադիրներուն լայն տեղ տալ, և իմ հակապատասխաններուս առաջ՝ թերթին էջերը պլինդ գոցել ու իւր ընթերցողները թիւր ըմբռնուհներու տակ պահել:

Այս կողմնակալութիւնը եւ այս թիւը մեկնութիւնները հարկադ-
րեցին մեզ վերստին անդրադառնալ այդ հարցին շուրջ, այս անգամ
իրերը աւելի յստակ եւ որոշ դնել, ամփոփելով մեր ուսումնասիրու-
թեանց նիւթը երկու բառի մէջ, կեդրոնաձիգ եւ կեդրոնախոյս. որ

այսօր արեւմտեան հայ գաղթականութեան ներքին եւ իրական պատկերն է և զոր կ'ուզենք ներկայ աշխատանքով լոյս աշխարհ հանել, ու առաջքը առնել հազար ու մէկ խուսափումներուն, հարթել շփոթութիւնները որ կը սերմանուին հասարակաց մտքերուն մէջ, տալով անոր ազատ խորհելու ու դատելու իր տիրական իրաւունքը:

ԿԵԴՐՈՆԱԶԻԳ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆԱԽՈՅՍ

Բարեգործականի վէճը որ վերջերս կը յուզուի ու հետզհետէ կ'արձարծուի, հակառակ անոր վարիչներուն տուած բացատրութիւններուն ու չքմեղանքներուն, մէկ ծասնիկն է ճիշդն. այն հսկայական հարցին որ զրուած է այսօր արեւմտեան գաղութահայութեան առջ:

Հարցը երեւութապէս քանի մը հազար ոսկի Հայաստան թէ արտասահման ծախսելու շուրջը կը դառնայ, բայց ինչո՞ւ բարձրաձայն չըսել թէ այդ՝ հարցին ծակերեւութային կողմն է ճիշդն. պատճառը, ստեղծուած երկու խոշոր հոսանքներու, երկու արձատական մտայնութեանց ծալքերուն խորը պէտք է փնտռել:

Այսօր ոչ ոքի գաղտնի է ալ թէ Արեւմուտքի մէջ սփռուած կէս միլիօն հայութիւնը երկու զօրաւոր հոսանքէ կը տարուի, կեդրոնաձիգ եւ կեդրոնախոյս:

Մէկը կ'ուզէ Հայաստանի մէջ ամփոփուիլ, կեդրոնանալ, խառնուիլ ստեղծուած պետականութեան, շինել, ծագկեցնել հայրենիքը ու ապրիլ իբր մարդ, իբր ազգ:

Միւսը կ'ուզէ ցրուել, տարածել գաղթականութիւնը, ու ստեղծել հայ հրեականութիւն մը սփռուած աշխարհի վրայ, եկեղեցի, դպրոց, որբանոց շինել ու գաղութային կազմակերպութիւններով վարել գայն:

Այս վերջինը ծովեզերեայ քաղքենի գասակարգն է որ ծնած ըլլալով ծովեզերեայ վաճառաշահ քաղաքներու մէջ անոր համեմատ դաստիարակութիւն մը առած, վաճառականութեամբ կամ այլ հանգիստ զբաղումներով կ'ապրի, իւր կենցաղը անոր համեմատ շուրջ կանոնաւորած, իւր գործերն ու բաղը արեւմտեան երկիրներու հետ կապած, հոն հաստատուած է ալ վերջնականապէս: Երթալ Հայաս-

տան, Ասիոյ խորերը, ծովէն հեռու, նահապետական կեանք մը վարել, աքսորավայրի չափ դժուար եւ զարհուրելի կուգայ իրեն:

Հայրենիքը անոր համար զուտ բարոյական է, մտքին մէջ շինած է օղակն հայրենիք մը. երբեք, քարոզել, հանդէսներու մասնակցիլ եւ հանդանակութիւն ընել, ահա հոս կը վերջանայ անոր հայրենասիրութեան չափն ու սահմանը:

Միւս գասակարգը, խանութպան, արհեստաւոր, երկրագործ ու գործաւոր է, բնիկ գաւառացի, դեռ նոր բաժնուած իւր երկրէն, որուն հոտը դեռ իւր քթէն չէ հեռացած, նահապետական կեանքին վարժուած, տակաւին արեւմտեան կենցաղներու հետ չէ կրցած ընտելանալ և կը փափաքի օր առաջ տեսնել Հայաստանի բարգաւաճումը, որպէս զի երթալ հոն հանգիստը առնէ, ինչպէս իւր սեփական տունը: Այս գասակարգը միշտ կը ձգտի դէպի Հայաստան:

Որքան ատեն որ հայկական գաղութը մշուշի ու անորոշութեան մէջ թաղուած էր, երազներու ու երեւակայութիւններու շրջան մը կը բոլորէր, այս երկու գասակարգերը կողք կողքի քալեցին խառնելով իրենց գաղութի միասին, ուրախացան, լացին, հանգանակեցին, բաշխեցին միասին և այս տեսեց մինչեւ Հայաստանի խորհրդայնացումն ու խաղաղեցումը: Երբ Հայաստանի իրականութիւնը պարզուեցաւ, ապահովութիւնն ու անվտանգութիւնը, խաղաղ աշխատանքն ու յառաջդիմութիւնը ամենուն ծանօթ եղան, ժողովուրդը այս կողմը հակեցաւ:

Չեկավար գասակարգը այս հոսանքը վարեց նաև երկու տարի միևնույնը մէկը միւսին հետեւեցան, պայժմագրութիւնները իրարու յաջորդեցին և վերջապէս ինչպէս ամէն բան վերջ մը սլտի ունենար ասոր ալ վերջաւորութիւնը եկաւ և գործի շրջանը բացուեցաւ, բայց ահա տիրող գասակարգը գասալիք եղաւ:

Հոս է որ վարագործը պատուեցաւ, բուն հողերանութիւնը մէջտեղ ելաւ, գաղթականութիւնը բաժնուեցաւ երկու բանակի — գաւառացի ժողովուրդը կը ձգտի դէպի կեդրոնացում, ինքնամփոփում, Հայաստանի մէջ: Քաղքենի գասակարգը կը ձգտի դէպի ցրուում, տարածում, աւելի ճիշտը ըսենք դէպի հայ հրեականութիւն, կամ անհայրենիք պետութիւն:

Այս գասակարգին հայրենիքը արեւմտեան կիսագունդն է, ըսկսեալ Միջերկրականի վերի ափերէն, մինչեւ հարաւային Ամերիկա,

նա իրեն ծօտ է, աչքի առջեւ է, իրեն բարքերուն ու կենցաղներուն համապատասխան է, մի խօսքով՝ իրեն ընտանի է, այդ սահմանին մէջ զանազան հայերը միշտ իրեն ենթակա են, զինք կը ճանչնան, կը յարգեն, ու կը լսեն: Մի խօսքով ինքն է որ հոն կը թափաւորէ:

Մինչդեռ այս սահմանին կռնակը գտնուող կիսագունդը, կոչուի նա Ռուսաստան, Չինաստան թէ Հայաստան, իրեն անձանթ եւ օտար է, թէ բարքով, թէ կենցաղով, եւ թէ ճանաչանող իշխանութեան բաժանուածով, սահմանէն այն կողմը անցնող հայը իրմէ խզուած է վերջնականապէս, ոչ միայն զայն չի կրնար քաջալերել, այլ բնազդաբար քիչ մըն ալ ցաւ կը զգայ՝ ինչպէս ամէն մէկերնիս զայն զգացած ենք երբ մէկը մեր գիւղէն, քաղաքէն, կամ գաւառէն կը հեռանար դէպի օտար երկիր:

Ասոր կը պարտինք Զօպանեաններու ու մեր այլ գրագետներու հրէականութեան նուիրած ներբողները: Ասոր կը պարտինք Վէչեաններու Սուրիոյ բարձր պաշտօններու հանդէպ կրած հիացումն ու Հայաստանի քօմիսէներուն արձակած արհամարհանքը, (երբ ոչ միայն ամբողջ Ռուսաստան այլ նաեւ Հայաստանը այցելող ամբողջ օտարականները լը հիանան մեր վարիչներուն անձնութեան վրայ) ասոր կը պարտինք Սուրիոյ վերաշինութեան ու ապահովութեան ուռեցումն ու Հայաստանի նաեւացումը, բայց անոնք դեռ խօսողներն են. գործողները ետին պահուած են:

Անոնց կը պարտինք Կ. Պոլսոյ գաղթականաց ներգաղթի անվերջ յապաղումն ու անվերջ մոխուսները, անոնց կը պարտինք Նիր-Իսթի հազարաւոր որբերուն արտասահման ցրումը, անոնց կը պարտինք Բարեգործականի 1,500 որբերուն լուիկ մնջիկ ցրումը (մեզի մէկ միլիօն տուրար արժեքէն յետոյ), անոնց կը պարտինք դեռ նոր շոր որբանոցներու արտասահման կառուցուիլը, վերջապէս անոնց կը պարտինք Յունաստանի գաղթականաց աչքերնին դէպի ծովը դարձուցած յաւիտեանս նաւու սպասելնին և անոնց կը պարտինք նաեւ այս ամէնուն յանցանքը միայն Հայաստանի կառավարութեան կռնակը բեռնել ու իրենց Պիղատոսի պէս ձեռքերնին լուալ ու անմեղ դուրս ելլելնին:

Ստեղծուած այս երկու մտայնութիւնը, երկու հոսանքն է, որ լուռ ու մունջ կ'աճի ու կը զարգանայ այսօր, հրաբուխը կ'եղի թան-

ձըր խորութեան մէջ, որուն առաջին ցնցումն է, առաջին բաղխումն է որ տեղի կ'ունենայ:

Զախջախիչ մեծամասնութիւնը այսօր աչքը յառած դէպի Հայաստան մէկ բնաբան միայն իրեն կրօնք ըրած է, վերաշինութիւն եւ ներգաղթ: Բայց այս դասակարգը լեզու չունի, ձայն չունի ու կազմակերպուած չէ, թէեւ իւր կամքը պարտադրելու անկարող, բայց միտքը կեղրոնացած է անսփոփոխ մէկ կէտի վրայ:

Միւս դասակարգը թէեւ աննշան փոքրամասնութիւն մը, բայց աւելի զարգացած ու զօրուոր ըլլալով, կը հսկէ մեծամասնութեան քայլերուն, կ'ուսուծ նասիրէ անոր հոգեբանութիւնը, զգացումներն ու ձգտումները, անմիջապէս բանաձեւեր կը խմբագրէ, կը շոյէ անոր բնազդն ու տկարութիւնները, զայն ետին կը քաշէ, կը դեկավարէ, կը կառավարէ ու կ'առաջնորդէ, դէպի ուր ?

Ահա այդ անձանթն է որ կը թագցնէ անկէ, գիտէ թէ անոր փափաքը, անոր խռատը դէպի ուր երթալ է, և այդ մտքով կը խօսի իրեն, և այդպէս ալ կը հաւատացնէ, երբ ոլոր մոլոր ճամբաներով կ'առաջնորդէ զայն, ոչ թէ հոն ուր որ կը խոստանայ, այլ հոն ուր որ իրեն գործին կուզայ:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ

Ահա թէ ինչու Բարեգործականը երկու տարիէ ի վեր խոշոր խոշոր ըէքլամներով ճամբայ ելած է դէպի Հայաստան. կը քալէ ու կը քալէ և դեռ կեցած տեղն է, քայլ մը առաջ չառնել, մինչդեռ այս երկու տարուայ մէջ դէպի արեւմուտք հսկայաքայլ ճամբայ կտրեց. առանց այդ մասին բառ մը լսելու, առանց շշուկ մը անդամ հանելու:

Կարդացէք անոր պաշտօնաթերթը, «Միութիւն»ը, ուր պիտի տեսնէք թէ ամէն ինչ հայրենիքի համար կ'ընէ:

Կարդացէ՛ք Ամերիկահայ թերթերուն մէջ տրուած յայտարարութիւնները: «Հակական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը հայոց համազգային ընկերութիւնն է, որ նուիրուած է հայրենիքի վերաշինութեան նուիրական գործին»:

Այս բառերը ճշմարտութեան հետ չեն համաձայնիր:

Ո՞ր ձեկ հայրենիքին կ'ականարկեն այս ըէքլամները, եթէ արեւմտեան կիսագունտը իբր հայրենիք կը դաւանին. աւելի արդար պիտի ըլլար դա՛ն շիտակ ըսել, կամ հանդուրժել զէթ որ ուրիշները ըսեն: Եթէ Հայաստանը կ'ընդունին իբր հայուն հայրենիք, պէտք էր այնպէս ալ խոստովանին կատարէին:

Թող հիմա չոր իրողութիւնները խօսին. քանի տրամադրութիւնը թաց և առաձգական է, հոս բերենք Բարեգործանի հնգամեայ գործունէութիւնը:

Հայաստանի սովիէթացումէն ասդին, տեսնենք թէ նա ինչպէս կը կատարէ հայրենիքի վերաշինութիւնը:

1921ին 69,200 անգղ. ոսկի ծախսեց արտասահման, Հայաստանի ձեկ ծիրան սովեալներուն 1400 ոսկի զրկեց:

1922ին 54,000 ոսկի արտասահման, Հայաստան՝ 575:

1923ին 42,000 ոսկի արտասահման, Հայաստանի վերաշինութեան համար 1000 ոսկի և անապատան որբերու համար 100 ոսկի:

1924ին 27,500 ոսկի արտասահման, Հայաստան 250 որբի ձեկ տարուայ ապրուստը. 5,400 ոսկի:

Գումար՝ 192,700 ոսկի արտասահման, 8475 ոսկի Հայաստան, այսինքն 4 առհարիրէն քիչ ճը աւելի:

Եթէ փաշային պատասխան նամակը չսխալիք, 1800 որբ արձակեր են, որոնց 250ը Հայաստան՝ այսինքն 14 առհարիր:

Ներկայ տարին. այդքան բանակցութիւններէ յետոյ երկու կտակ արդէն որոշուած նպատակին կը գործածէ, ի հայաստան, 40,000 տուար: Իսկ իւր եկամուտէն 25,000 տուար կը յատկացնէ հոն որբանոց ճը շինելու: Եթէ այդքանն ալ չընէր իւր տարեկան 200-250 հազար տուարի եկամուտները ապահովաբար զգալիօրէն պիտի նուազէին:

Մարդ ըէքլամի համար ծիայն հարիւրին տասը կը ծախսէ, արդեօք դայս ալ իբր ըէքլամ պէտք է ընդունինք թէ հայրենաշինութիւն, ինչպէս ուզեն ծարղիկ թող այնպէս ընդունին, Հայաստանի զրոյթիւնը այսքան պարզուելէն յետոյ եկամուտին ծառայողապէս հարիւրին 10ը ծիայն հոն յատկացնելը ինքնաբոլիս չկրնար համար-

ուիլ և «հայրենիքի վերաշինութեան նուիրում է», խոշոր բառը չարդարացներ: (1)

Այս ճէշբերումներով չեմ ուզեր դոյզն ինչ կասկածճը հրաւիրել իրենց պատուաւորութեան ու հայրենասիրութեան վրայ, քայց իրենց հաւմցած հայրենասիրութիւնը մեր գիտցածը չէ. իհա ճամբան որ մեզ կը բաժնէ, իրենք զիտեն որ մեր ճամբան զատ է, շարատ են հետերնիս չգալու, բայց թող բարեհաճին միամիտ ժողովուրդին Հաւատացնել թէ անոր ուզած տեղը կ'առաջնորդեն, երբ ուրիշ տեղ կը տանին զայն:

Թերեւս իրենք իրաւունքը ունենան իրենց ճամբուն մէջ, քայց նոյնիսկ ալ մեկի իրաւունք ունիմ մեր գիտցած ճամբան ցուցնելու թող այսքանը շատ չգտնան մեզի, ու չաշխատին անօգուտ զիս ծրուել թէ Բարեգործականը քանզի կ'ուզեմ, նախ որքն ու զաղթականը փրկենք քանդումէ, հիմա ուրիշ պերճանքներու վրայ խորհելու ժամանակ չկայ:

Եւ ինչո՞ւ կը վախնան թէ այս լուսաբանութիւններէն Բարեգործականին վնաս կը հասնի, ինչպէս անոր նախագահն անգամ իւր նամակին մէջ կը շեշտէր: Ինչ վնաս կը հասնի եղեր եթէ աղօթուտ ընկերութեան ճը գործերը լայնօրէն լուսաբանուին ու անոր օգուտները հրապարակուին:

Միթէ՞ զայդ ընդունելը համոզումը ունին թէ ըրածնին դէշ

(1) Զայս ըսեն Կ. Պոլսոյ մտաւորական ջոջերը եւ սկսին անուանգը մնչեցնել թէ այդքան մարդ ու փառալ կը տրուի եղեր Հայաստանի, ու սկսին ալ հրովարտակ հրովարտակի վրայ մեզ զրկել ու յորդորներ կարդալ թէ հայրենիքի հանդէպ պարտքերնիս չկատարենք, բայց իրաւունքնիս պահանջենք: «ԹՈՂ ԴՈՒՆԵՐԸ ՄԵՁԻ ԲԱՆԱՆ»:

Այս մարդիկ կամ կը կարծեն թէ մենք դեռ ներքին գաւառները կը բնակինք, կամ իրաւ. կը հաստատեն թէ արեւմտեան կիսագունտը Կ. Պոլսոյ մէկ գաւառն է, անկէց կը յաւակնին մեզ ղեկավարել, ինչպէս անցեալին ղեկավարել են:

Խորին շնորհակալութիւննիս յայտնելով միատեղ խոնարհաբար կը յիշեցնենք իրենց թէ հոս բաւական ունինք արդէն իրենց ընկերներէն, ապահով ձեռքերու մէջ կը գտնուինք, Թող իրենք ալ ձանձրոյթը չառնեն մեզնից շատ մտահոգուելու:

տալաւորութիւն կը թողու, ուրեմն ինչո՞ւ կ'ընեն, եթէ կը հաւատան թէ լաւ գործ ճը կը կատարեն, ինչո՞ւ կ'ուզեն որ գաղտնի մնայ, ու շնորհակալութիւն ալ չյայտնեն զայն ձրի հրապարակողին:

Եթէ արդարեւ իրենց գործը խօսածնուն պէս չէ, եթէ հայրենիքի անունով կը հաւաքեն ու աշխարհաքաղաքացիութեան կը ծախսեն, թո՞ղ այն ատեն վախճան այս լուսաբանութիւններէն:

Ձեռնածակեր թե ես հայ հրեականութեան դեմ եմ, 'աշխարհաքաղաքացիութեան հակառակ, կեղոնաձիգներու կողքին եմ, ինչո՞ւ ինչ թող չսպասեն լուծիւն, հայ ժողովուրդը պէտք է լուսաբանուի ու ինքը ընտրէ իր ճամբան, բաւական է ալ որ այսքան խորհրդաւոր լուծիւններով առաջնորդուեցաւ, թող գէթ 11րդ ժամուն ձգուի իւր բնազդին, և այս ի շահս նոյն իսկ ղեկավարներուն, որ գէթ նոր պատասխանատուութիւններէ դերձ մնան, ճարդոց ու պատմութեան առաջ:

ԱԼԻԱՆՍ ԻԶՐԱՅԷԼԻԹԸ

Թող իրենք Հիւանան որքան ուզեն Ալիանս Իզրայէլիթի վրայ, բայց մեր ժողովուրդը հայրենիք ճը ունի այսօր, թող իրենց Ալիանսը մրցումի չելլայ հայրենիքի դէմ:

Հրէից Ալիանսը անգամ ունեցաւ Սիօնիզմը իրեն դէմ. որ այսօր կը յաղթանակէ: Եւ Ալիանսը քայլ առ քայլ կը նահանջէ: Նա իւր միլեառներով ու 70 տարուայ փորձերովը համոզուեցաւ թէ ոչ միայն չկարողացաւ բուժել հրէա թշուառութիւնը այլ ընդհակառակը նա օր քան զօր սաստկացաւ ալ, եւ հրէայ ժողովուրդը եկաւ կանգ առաւ դարձեալ հայրենիքի մը առաջ, իբր միակ կարճ և գործնական ճամբայ:

Առէք Պ. Ալաթօնին վարդապետութիւնը, «Ապագայ» (թիւ 21) և գաղափար մը կազմեցէք մտայնութեան վրայ:

«Բարեգործականին հիմնադիրներուն անխախտ նպատակը եղած է ազգը օժտել այնպիսի դրամազուխով մը որ անոր եկամուտը ըստ կարելոյն բաւէ ազգին պէս պէս պէտքերուն»:

Այսինքն 15,000 գաղթական ապրեցնելու համար, մարդ զուրկ 70 տղարէն եթէ հաշուենք, տարեկան մէկ միլիօն տղար կ'ուզէ,

ուրեմն պէտք էր Բարեգործականը 20 միլիօն տղար պանքաներու մէջ ունենար որ տարեկան այդ միլիօնը բերէր:

Ուրիշ կերպով ըսենք, պէտք էր որ մենք 20 միլիօն տղար Բարեգործականին տայինք և կամ սպասէինք մինչեւ որ այսօրուայ ունեցած կէս միլիօնը աւելնալով հասնէր 20 միլիօնի որ 15 հազար թշուառ ապրեցնէր:

Ինչո՞ւ ուրեմն այսօր 130,000 տղ. չտուաւ, որպէսզի եղուարդի կամ ճաւճայի ջրանցքը շինելով 15,000 թշուառներ փրկելո՞ւ պատճառ ըլլար:

Ինչո՞ւ 130 հազարով չընեն այն ինչ որ 20 միլիօնի տոկոսովը կարելի պիտի ըլլայ ընել:

Ինչո՞ւ այսօր չընել այն որ թերեւս մէկ դար յետոյ հազիւ պիտի կարողանար ընել:

Ինչո՞ւ լքել 20 միլիօնոց պարարտ հողը որ պատրաստ կ'սպասէ ու սպասել 100 տարի, մինչեւ 20 միլիօն դրամազուխ ունենալը. եւ ո՞վ ըսաւ թէ մինչեւ այդ ատեն այդ դրամազուխը հազար փտանգներու չպիտի ենթարկուի:

Կ'աղաքեմ թող ընթերցողները հիմա հարցնեն Պ. Ե. Ալաթօնին, ի՞նչ սիօնիզմ գործնական է թէ իր Ալիանսը:

Բայց որպէս զի կասկած մը չթողում ըսածներուս, մէջտեղ բերեմ քանի մը տող, Բարեգործականի վերջերս ղրկած ինժէնիօրին տեղեւ կազրէն, նուիրուած այդ հողերուն ոռոգման:

«Աշխատանքները մասնաւորապէս կը պահանջեն ջրանցքի մը շինութիւնը (24 քիլօմէթր) որ գնահատուած է կառավարութեան մասնագէտներու կողմէ մօտաւորապէս 250 հազար ռուբլի (շուրջ 130,000 տղար Ե. Կ.) մեր գնահատումներով ալ այս գումարը կատարելապէս ընդունելի է, հարկւրին 10-15 տարբերութեամբ պակաս քան աւելի»:(1)

«Նուազագոյն եկամուտը. Կրնանք հաւաստել, եթէ հարկ է, բոլորովին համողիչ թուանշաններով, և դուք ալ կրնաք համոզուիլ և առանց դոյզն իսկ տատանումի տեսնել զո՞ւս շահ մը միջին հաշուով

(1) Հոս ինժէնիօրը կը խօսի 5000 տեսիաթին հողի վրայ, այսինքն մէկ տեսիաթինին ոռոգումը 26 տղարի, Թէեւ այդ շրջանը տասը հազար տեսիաթին հող կայ որ միեւնոյն ծախսով կ'որոգուի, ասոր դեւ կ'անդրադառնամ յետագային:

տեսիաթին գլուխ 100էն 120 բուլլի, այս եկամուտը կը կրկնապատկուի զիւրուքեամբ վեցերորդ տարին»։ (2)

Նկատեցէք որ զուտ շահ պիտի տայ նուազագոյնը տեսիաթինը 100 բուլլի, նոյնքան ալ աշխատողին բաժին պիտի ձնայ, գումար 200 բուլլի, կամ 110 տոլար, 10,000 անսեաթին կայ հոտ, 110էն 1,000,000 տոլար ձէկ տարուան եկամուտը։

Թէեւ տեղեկագիրը 700,000 բուլլի կը հանէ ընդհ. ծախսը, բայց այդ յաւելումը շահագործութեան համար է, այսինքն տուն, պարտէզ, եզ, գոմէշ, թրաքթէօր գութան եւլնի ծախքերն են, որոնց ծախսն հարկ եղած բացատրութիւնները պիտի տամ, երբ առանձին հատորով անդրադառնամ այս խնդրոյն շուրջը, հոս ծիպն պիտի եղբակացնեմ թէ եթէ Բարեգործականը իրաւ չկարողացաւ հասնիլ այս ամենուն, ոչ մի զօւարտութիւն ունէր 130,000 տոլար զոհելով իւր շարժուն դրամագրիսէն այդ ջրանցքը բանալ և նուիրելու զայն ճեր գաղթականներուն։

Ահա 15 հազար թշուառ փրկած կ'ըլլար։

Ուրեմն փոխանակ Բարեգործականին քսան միլիօն տալու, աւելի խնայողական և աւելի արագ չէ՞ր ըլլար եթէ 130 հազար տոլարով Տալմայի ջրանցքը շինէինք, և գէթ 15 հազար թշուառներուն ազատարումը աչքովնիս տեսնէինք։

Եւ այս դեռ ազգին ծով կարիքներուն մէկ փոքր ծանրիկն է, Պ. Աղաթօնին ծառանշած պէս պէս պէտքերուն հասնելու համար, Բարեգործականի եղանակով միլիառներ կ'ուզէ, որուն առ նուազն դարեր սպասելու ենք։

Սիլիօններ բերող հողերը խոպան թողուլ, չմշակել, ճարտարաբուսութեամբ չտնկել, հարկը հազարաւոր ձեռքեր անգործ ու ապարդիւն թողուլ, ճեր տողարները տանիլ արտասահմանի պանքաները լեցնել, սպասել անոնց շատնալուն որ տոկոսներով ազգ ապրեցնենք։

Ահա Բարեգործականին երկրորդ ատենապետին կոչած անխախտ

(2) Թող ներուի անգաղանապատմութեանս, եթէ այս տեղեկագիրը լոյս աշխարհ կը հանեմ, հակառակ այնքան խնամքով միտնեցնելուն տակը պահպանեալուն։

նպատակը և առ այդ իւր «սիրելի ժողովուրդին» ուղղած կոչին տրամաբանութիւնը։

Արդեօք նպատակը Բարեգործականը մրցումի դնել է հայրենիքի դէմ։ Ձեռն յուսար։

Բայց արդիւնքը ո՞ւր կը տանի ճեղք։

Արդեօք հայրենասիրութիւնը (բառին չոր իմաստով ոչ թէ վերելային հայրենասիրութիւնը) այդպէս կը թելադրէ իրեն։

Բայց ի՞նչպէս իբր 40 տարուայ փորձառու երկրագործ չէ կրցեր անդրադառնալ թէ իւր սիրելի ժողովուրդին 26 տոլարով ձէկ տեսիաթին (10տէօնիւմ) հող տալը անհամեմատ աւելի օգտակար պիտի ըլլայ, քան այդ 26 տոլարին տոկոսը տալը։

Ա. Ն Ծ Ա. Ն Օ Թ Ը

Բայց ինչո՞ւ այս ճարդիկ զայս չեն կրնար հասկնալ, երբ լեռան հովիւը անգամ այս պարզ հաշիւը լսելէն յետոյ կը զարմանայ ասոնց անհասկացողութեան վրայ, եւ կը կարծէ թէ իրեն անձանօթ բան մը կենալու է հոտ։

Անծանօթը ասոնց ծնած ու ապրած միջավայրն է, դասակարգն է, իրենց աւանդապաշտութիւնն է, ներկայ նորութիւններուն ու իշխանութեան հանդէպ իրենց անհաշտ զգացումներն են, Հայաստանի՝ ծովէն ու իրենց շրջանակէն հեռու իշխան և արեւելեան օրիանթասիօնի հակիլն է, ասոնց վրայ աւելցուցէք ռուսահայ մեծահարուստներուն հետ ունեցած սրտազին շփումը, անոնց կիրքերուն ու անոնց փափուկ զգացումներուն գիրկընդխառնումը։ Ասոնք ամէնը անձանօթ են այդ լեռան հովիւին, թաղի խանութպանին, գործարանի աշխատաւորին, քէմփի գաղթականին ու գերի տարուած որբին։

Անոր համար իրենք դիւրաւ կ'ըմբռնեն այս այնքան պարզ հաշիւը, քանզի իրենց զգացումները չեն ծանրաբեռնուած այնքան բազմատեսակ «առաքինութիւններով» որ խեղդէին իրենց տրամաբանութիւնը, ու գիտցածին չգիտնալ ձեւացնէին։

Ասոնք սեղանաւորութեամբ ապրած չունին, որպէս զի այդ պանքաներու երեւակայական տոկոսներու սպասեն, ապոնց դրամագրուիլը

Հոգին ծոցն ու իրենց աշխատող բազուկներուն ձեջը թաղուած կը մնայ, զայն փորելով ու դուրս հանելով պիտի կարողանան իրենք ու իրենները ապրիլ, ասոնք հող ու աշխատանք կ'ուզեն, և զայդ կը հասկնան:

Եւ զայդ կը հասկնենք իրենց:

ՊՕՂՈՍ ՓԱՇԱՅԻ ԲԱՅ ՆԱՄԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ինչ կ'ըսէ Պօղոս Նուպար Փաշան այն բազմաթիւ ճեղաղրանքներուն որ ուղղած էի ծանաւորապէս Բարեգործականի վարիչներուն՝ իմ «Հ. Երկր. Պանքա», հայ հարուստները և Բարեգործական հաստատութիւնները» գրքոյկիս ձեջ:

Նախ այդ նամակը խօսիլ տանք, ամփոփելով անոր շօշափած կենսական նիւթերը:

«Թէ Բարեգործակոյնը 2700 որբ ունէր որոնց 250ը զրկեց Հայաստան մնաց 900 հատ»:

«Ասոնց ալ 250ը պիտի զրկէ երբ դպրոցը աւարտի եւ հաշիւը կը գոցուի»:

«Թէ Հայաստան գնացող որբերը աշխատանք պիտի գտնան եւ այդ կերպով իրենց հաճեալ քարը պիտի բերեն Հայրենիքի վերաշինուեան»:

«Թէ վերջին տարիները հարիւր հազարաւոր ոսկիներ ծախսուած են (Սուրիա եւ Կ.) և Հայաստան ծախսուածին ու ծախսելիքներին ու այդ նպատակին յատկացուած կտակներն ալ ի մի գումարելով 26,000 ոսկիի պիտի հասնի»:

«Թէ Հայաստանի երկր. Պանքան ապահով եւ օգտակար հաստատութիւն մըն է»:

Մենք ինչ ըսած էինք արդէն: Մենք ասոնց ո՞ր ձեկը պակաս թողուցած էինք:

Ասկէ յետոյ նախագահը կը մտնայ չքմեղանքներու, թէ Բարեգործականը չկրնար Հ. Երկր. Պանքային մասնակցիլ քանի նա դեռ Հայաբաժին չէ վճարած, եւ անոր բաժնեթղթերը դիւրավաճառելի չեն:

Թէ ինքը անոր բաժնեթղթերէն կարելոր բաժին մը արձանա-

գրուած է, և ժողովին բոլոր անդամները, որոնց կարողութիւնը կը ներէր ,արձանագրուեցան:

Թէ նոյն խի իր դերատեսնապետներէն մին «կոչ» մը հրատա-

տարակեց որ անշուշտ լուեցաւ:

Այս նամակին յաջորդող էնթերվիւ մը կուտայ յարգելի ատենապետը, «Ապագայ»ի ձեջ, նուիրած միայն Բարեգործականի սեղանաւորական գործերուն, որմէ կ'եզրակացնէ թէ Բարեգործականը 5000 ոսկի շահ և 19,000 ոսկի վնաս ըրած է, և այդ վնասներուն ալ արդարացումները մի առ մի կը թուէ:

Ասոնց ամենուն հետ յարգելի նախագահը շարք մը ճեղաղրանքներ կը դնէ վրաս:

Առաջինը, անշուշտ և անքաւելին, թէ Բարեգործականի բարերար անդամ մը ըլլալով, ինչպէս հրապարակ կուզած Բարեգործականը քննադատելու:

Բ. իմ այս ընթացքս կրնայ Պանքային արձանագրութիւնները ձախողեցնել, և ատով ծանր պատասխանատուութիւն մը կը տանձնեմ:

Գ. Ինչպէս կը համարձակիմ ըսել թէ Կեդրոնական Վարչութիւնը որբին ու դաղթականին ձայնը չէ լսած,

Դ. Այս ընթացքով Բարեգործականին կը վնասեմ:

Ասոնց ամենուն իբր վերջաբան, Վսեմափայլ ատենապետը իւր համբաւին ու հեղինակութեան վրայ քիչ մը չափազանց կռթնած, «այս է ըսելիքս, ալ որոշած եմ բանավէճի չի մտնալ» կ'ըսէ:

Թո՛ղ այդպէս լինի, ճեղի ալ պէտք եղածը այդքան էր:

Թող ամենաթերահաւատներն ալ հանդարտ սրտով հաւատան հիմա թէ մեր ճեղաղրանքներուն ձեջ չէինք զրպարտած:

Թող անոնք որ դեռ կը հաւատային թէ այս անբացատրելիները ունին թերեւս պատճառ մը իրենց անհասկանալի, կամ իրենցմէ գաղտնի, ըմբռնեն հիմա թէ այդպիսի բան մը գոյութիւն չունի:

Ատ ճեղի գաղտնիք չէր արդէն, երբ հրապարակ իջանք. բայց դեռ հեղինակութիւններով շլացողները պէտք էր զայն ուղղակի Բարեգործականի նախագահին բերնէն լսէին, որպէս զի հաւատային, եթէ չըսեմ սթափուէին:

Անուրանալի է թէ Բարեգործականի մէկ դեր-ատենապետը զգայացունց կոչ ծը ըրաւ Ազգին, պանքային արձանագրութեւ: Բայց նոյն այդ դեր-ատենապետը որ Սանասարեանի մէկ ճիւղին աւելին օտար արժեթուղթերու պառկեցուցած է, թող գէթ անկէ հարկը հազար փրնկ. ծը երկը. պանքայի արժեթուղթերուն յատկացներ. անօգուտ սպասեցինք և դեռ աչքերնիս ծածբան կը մնայ:

Գէթ ատ ալ անձեռնմխելի չէր, եւ անոր կանոնադիրը այնքան հաւատարմօրէն կը գործադրուի այսօր, որ եթէ բարերարը զայն իմանար, ծոխիրը գերեզմանին մէջը կը շարժէր:

Այսպիսի կոչեր Տրատարակողները եթէ կը հաւատան անոր, պէտք էր նախ իրենք բարի օրինակը տային, ով նախագահ, իսկ եթէ կը կարծէին թէ սուտ է, պէտք չէր զայն ընէին:

Վարչութեանդ անդամները կրնան արձանագրուած ըլլալ, քանի անցեալ աշունէն ի վեր անոնց երկուքին անունը ճեր լրագիրներուն մէջ շրջան կ'ընէ, բայց դեռ վճարուծը տեսնող չէ եղած, ապացոյցը. անոնց ստացականները դեռ սնտուկս կը մնան, հակառակ որ ահա դարձնը եկած է. հայ երկրագործը դրամի պէտք ունի իւր գութանն ու սերմնոցն պատրաստելու:

Եթէ խօսքով փիլաւ եփեր, ծովի չափ ալ իւր ես կը խոստանայի, ով նախագահ:

Դուք ճեղի ընելիքներուդ վրայ կը խօսիք և ճենք կը հաւատանք ու կը համբերենք, բայց երեսները անօթի քնացնող մայրը ճեղի չափ համբերատար չէ զժբախտաբար, ճեր նախագահ: Դուք եղուարդ կամ ծալմայի հողերն ալ պիտի ուռոգէիք ուր մինչեւ հիմայ 15,000 գաղթական պիտի ապաստանէին ու ապրէին. բայց այսօր դեռ անոնք իրարու վրայ կը կոտորուին, երբ վարչութիւնդ անդին բիւզանդական վիճաբանութիւններ կ'ընէ, թէ արժեթղթերը զիւրավա-

ճառելի են թէ դժուարաւաճառելի, շահաբաժին վճարած են թէ չեն վճարած:

Այն ձեր չմասնակցած երկ. պանքան այսօր բացեր է իւր աղքատիկ արկղը, ճեր գաղթականներուն փոխառութիւն կ'ընէ, անոնց բաժնու բրիչ կուտայ, որ իրենց արտերը ծշակեն. ապրին ու ապրեցնեն իրենները, ասոր վկայ է ճեր ամբողջ մամուլը, մինչ անդին Կեղը. Վարչութիւնդ հայ գաղթականին լուծանքը կը հաւաքէ, օտար երկրագործներու փոխ կուտայ և տոկոսներով կ'ուռեցնէ Բարեգործականին սնտուկը, եւ կը թողու որ այդ պանդխտին հեռաւոր եղբայրն ու անոր երեխաները վզերնին ծուած ուրիշին դուռը ափերնին բանան. պատառ ծը հաց մուրալու:

Թող Բարեգործականը հայէն հաւաքէ, օտարին օգնէ, այդ պանդուխտ հայը որ դռնէ դուռ ընկեր է այսօր լքուած ու մուրացկան, անաէր չէ բոլորովին ճեր նախագահ, նա ունի հայրենիքի մէջ ճիւղսն ծը եղբայրներ ու քոյրեր որ անդադար կ'աշխատին վերականգնելու, հեռու չէ օրը որ անոնք ոտքի կ'ելլան, ու ձեռք կ'երկարեն իրենց հեռաւոր եղբայրներուն ու քոյրերուն ալ եւ կը հանեն զիրենք այս զժբաղդ օրերէն, եւ վարչութիւնդ երջանկութեամբ կը զիտէ անոնց ազատագրուածը, բայց, աւա՛ղ, մինչեւ այն ատեն դեռ շատ զոհեր իրարու վրայ պիտի խնան:

Ձեզ ճեղագործ չէ եղած հիմնական դրամագլխէն կորուստ տալերնուդ համար, կրնաք մէկ ծըն ալ ճեղագործանքին վրայ աչք ծը պտտցնել ասոր համոզուելու համար, ճեղագործանքը ուղղուած է Վարչութեանդ այն անարդարանալի յաւակնութեան դէմ թէ մի միայն առաջնակարգ արժեքըրբու վրայ կրնայ փոխառութիւն ընել: Զեր էնդելլիւն կը վկայէ, ճեր նախագահ, թէ շահ ալ, կորուստ ալ ըրած էք ձեր սեղանաւորական գործողութեանց մէջ, խոստովանինք ուրեմն թէ առաջնակարգը զիտնալու յաւակնութիւնը անհիմն է, որուն վրայ կռթնած պատուարժան Վարչութիւնը Հայաստանի պանքային փոխառութիւնը կը ստորադասէ ուրիշներուն:

Վարչութեանդ դէմ ուղղուած ճեղագործանքը այն է որ, հայրենիքի փոխառութիւնը, որուն օգուտները պիտի վայելեն ձեր երկրագործ զիւղային ու ձեր գաղթականը, կ'ստորադասէ օտար փոխառութիւններու, տարուելով մի միայն սեղանաւորական ճղճիմ հաշիւներէ, առանց

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ԱՊԱԳԱՅ»Ի

Տեր խմբագիր,

«Ապագայ»-ի թիւ 10-ի խմբագրականին և անոր յարակից Պ. Պօղոս Նուպարի էնթէրփիւին մէջ երկիցս բերանս դրած էք բառ մը որ իմինս չէ:

Ինչ որ ցաւալի է, դեռ կը հիմնուիք անոր վրայ ինձ պատասխանելու, ու հասարակաց ուշադրութիւնը ուրիշ կտեղ փոխադրելու: Նախ զայն մէջ բերենք նոյնութեամբ ինչպէս որ խմբագրականիդ մէջ պատկերացած է:

«Հաշուեկշիւին մէջ խառն ի խառն տեսնուած ամէն պետութեանց և շատ մը ընկերութեանց բաժնեթղթերը հիմնովին կը հերքեն միայն առաջնակարգ փոխառութեանց վրայ դրած պառկեցուցած ըլլալու յաւակնութիւնը. թուրքեր, որոնք 30,000 ոսկիի կորուստ մը պատճառած են հիմնական գրամագլխին»:

Առնենք ինթէրփիւն:

«Ասոնց փոխարէն Պ. Կարիկեան ինչ կը գրէ (?) Ան կը գրէ թէ.

«Շատ մը գոյքեր որոնք գոյութիւն չունին այլեւս, իբրեւ դրամագլուխ կ'անցնին, մեր աչքերը կը շլացնեն, և հիմնովին կը հերքեն միայն առաջնակարգ փոխառութեանց վրայ դրած պառկեցնելու յաւակնութիւնը. թուրքեր, որոնք շուրջ 30,000 ոսկիի կորուստ մը պատճառած են հիմնական գրամագլխին»:

Դուք իրերը այսպէս ներկայացնելով, կարծել կուտաք թէ ես Բարեգործականին հետ թուղթերու վրայ գրաւի բռնուած եմ, եւ այդ նկատուծով ալ ժլւրիի դերը կ'ստանձնէք ու իմ մեղադրանքներս «հապճեպով գրուած» կ'որակէք:

Հիմա մէջ բերենք մեր այդ մասին գրածները նոյնութեամբ, իմ գրքոյկէս (էջ 17):

«Բայց կէտ մը կայ եւս որ կ'արժէ երեւան հանել, այն է թէ այդ ցուցակին մէջ խառն ի խառն ամէն պետութեանց և շատ մը ընկերութեանց բաժնեթղթեր կը տեսնանք, եւ ինչ որ հիմնովին կը հերքէ միայն առաջնակարգ փոխառութեանց վրայ դրած պառկեցնե-

լու յաւակնութիւնը, փորձերն ալ զայն ապացուցին դժբաղդաբար, եւ այսօր շուրջ 30,000 ոսկի կորուստի մէջ է այդ հիմնական գրամագլխին»:

Դարձեալ նոյն էջէն:

«Շատ գոյքեր կան որոնք գոյութիւն չունին այլեւս, շատեր արժէքը կորսնցուցած են, շատեր ալ կան որ կէսէն աւելի պակաս են, բայց դեռ հաշուեցուցերուն մէջ իբրեւ դրամագլուխ կ'անցնին ու մեր աչքերը կը շլացնեն: Եթէ այսօր իսկական հաշուեկշիւ ըլլայ ու կտնուածը օրուան արժէքով տրուի այդ հիմնական գրամագլխին»:

Եւ կը տեսնաք թէ ես հիմնական գրամագլուխի վրայ ծանրացած եմ ոչ թէ թուղթերու վրայ ինչպէս որ դուք կը պատկերացնէք, եւ կը խոստովանիք թէ նա 5000 ոսկի շահ եւ 19000 ոսկի կորուստ հանի, մինչդեռ ատ ալ չէ ճշմարտութիւնը. Եգիպտոսի գործադիրը գրքոյկի մը հրատարակեց վերջերս ուր կ'ըսէ թէ 2000 ոսկի է թուղթերուն շահը: Ինչո՞ւ չէք ըսեր զայն շիտկէ շիտակ:

Ինչո՞ւ չէք ըսեր թէ հիմնական գրամագլուխին վնասը 30,000 չէ այլ 17,000 ոսկի է միայն, ու իմ բերանս աւելորդ բառեր գնելով, ոլոր մոլոր բանաձեւեր շինելով հասարակութեան արդէն շփոթած մտքերը կը փորձէք շփոթեցնել:

Իմ մեղադրանքներս այս կորուստները չէին, այլ աւելի հիմնական և ծանր էին, ինչո՞ւ անոնցմէ կը հեռանաք ու կը փորձէք սեղանաւորական կորուստը արդարացնել կամ մեղմացնելով, վէճը այլ հողի վրայ փոխադրել:

Իմ մեղադրանքս այն էր որ 4 տարուայ մէջ Բարեգործականը 197,000 անգղ. ոսկի Սուրիա ծախսած է մեր որբերուն համար, եւ զանոնք ալ հոն ցրուելով կորուստնիս եղած է 2000 որբ և 197,000 ոսկի:

Կրնար գէթ վերջին երկու տարիները զանոնք Հայաստան փոխադրել. այսպիսով գէթ 100,000 ոսկին երկիր մտած ու հայրենիքի վերաշինութեան սատարած կ'ըլլար, եւ 2000 որբերն ալ այդ գործին իրենց համեստ քարը բերած կ'ըլլային, ինչպէս որ միութեան նախագահը մեզ կը սորվեցնէ:

Կը մեղադրեմ որովհետեւ ոչ մի արգելք կար զանոնք ընելու քա-

նի որ երբ իրենք տարի մը զուտ երեւակայական արգելքներու վրայ կը վիճաբանէին. գնացի և ամէն ապահովութեան թուղթերը գրականելով իրենց բերի:

Կը մեղադրեմ որովհետեւ իրենց տեղեկագիրներն ու լրագիրները մեզ աւետեցին թէ երբ որբերը իմացան Հայաստան զրկուելնին, անհախճաբ խանդավառութիւն ցոյց տուին, և սակայն անկէ ի վեր հոս ակադեմական և խոստովողական վիճաբանութիւններ կ'ընեն, երբ անոնք ձեռքի տակէ հարկւրաւոր որբեր դուրս կը թափեն և անոնց խանդավառութիւնը փորքերնին կը մարեցնեն:

Կը մեղադրեմ որովհետեւ Պաքուկայի որբերէն 800 հատ առին որոնց 158 հատը միայն Հայաստան զրկեցին և 240ը (զուտ վանեցիներ) Պաղեստին արձակեցին, Հրէից տունը շէնցնելու, զրկելով անոնց աննեցով ճնողքները իրենց տան սիւներէն:

Կը մեղադրեմ որովհետեւ տարագրութիւնը, ցրումը կը շարունակուի իրեն դառն հետեւանքներովը. ինչպէս որ սկսած էր 10 տարիներ առաջ, ինչպէս որ դայն կ'ընէին մեր թշնամիները, օտարները, նոյնը կ'ընեն մեր սեփական մարմինները, առանց ո եւ է տարբերութեան արդիւնքին մէջ: Տարբերութիւնը միայն ձեւերուն մէջն է. մէկը դաշոյնով կ'սպաննէր միւսը ծաղիկներու հոտով կը խեղդէ:

Ո՛վ է այդ սեղանաւորական կորուստներուն համար Բարեգործականը մեղադրողը, որո՞ւն դէմ կը պաշտպանուիք: Ես ձեզից շատ առաջ ըսեր եմ թէ մարդիկ անսխալ չեն:

Առէք նոյն գրքոյկիս նոյն էջին մէջէն:

«Ասով Պատուարժան վարչութիւնը պատասխանատու բռնել չէ մեր նպատակը, մենք գիտենք թէ մարդիկ անսխալ չեն կրնար ըլլալ բայց այս մէջբերումները անհրաժեշտ էին ցուցնելու համար մեր մոլեռանդներուն թէ իրենց ապաւինած ապահովութեան պատնէշը թուղթէ շինուած է, ո եւ է յարձակումի չի կրնար դիմանալ»:

Ուրեմն այդ արդարացումները ըրէք ուրիշին ոչ թէ ինձի, ըրէք անոնց որ դեռ կ'ուզեն հաւատացնել, թէ անսխալ են, գիտեն առաջնակարգն ու յետնակարգը զանազանել:

Եթէ վարչութիւնը այդ առաջնակարգի մեծախօսութիւնը չունենար, այսօր ծերունի փաշան այս արդարացումները փնտռելու ծանր հարկին տակ չափի մտնար, և «պատերազմէն առաջ Գերմ. Անդլ.

եւն. արժեթղթերը ընտանիքի հայրերու թուղթ նկատուած էին», «համաշխարհային պատերազմէն առաջ զոր ոչ ոք կրնար նախատեսել եւն.» ըսելու պէտք չափի ունենար:

Թող ատենք իւր անպատասխանատու վարչութեան ըսէ, որպէս զի ալ ամենագէտի յաւակնութիւն չընեն, մենք ճիշդ ասոր վրայ է որ զիրենք կը մեղադրենք, ոչ թէ թուղթերը շահեցան թէ վնասեցին ի վրայ:

Մենք զիրենք կը մեղադրենք այս մեծախօսութեամբ Հայ երկրորդործին փոխառութիւն ընելը մերժելուն համար, և այս յաւակնութեան ունայնութիւնը երեւան կը բերենք: Բարեհաճեցէք, եթէ ունիք պաշտպանողական մը, ասոր դէմ ընել. իմ քննադատութեանցս հիմքը ուրիշ տեղ մի փոխադրէք:

Նոյնքան և աւելի տկար էր ձեր էնթելլիւին երկրորդ հերքումը, թէ «1921 ին Կիլիկիան և Իգծիրը պարպուած չըլլալուն համար չէին կրնար գոյքերուն արժէքը դեղջել»։ Իբր թէ այնուհետեւ դեղջած ըլլալին և կորսուած գոյքերուն մէջ մէկ ոսկի արժէք դրած ըլլալին:

Ահա ձեզի 1922ի հաշուեկշիռ մը, որ 1923ին ալ նոյն ձեւը փոխի պահէ թէ և որ մանրամասնութիւնը դեռ չէ հրատարակուած և Իգծիրի ալ պարպումէն 15 ամիս յետոյ, չեմ ըսեր Կիլիկիոյ, վառայ պարպումէն, Գերմ. պարտութենէն, աշխարհի սակերու անկումէն տարիներ յետոյ պատրաստուած է:

Ահա այդ հաշուեցոյցը որու զլխաւոր թիւերը միայն հոս կուտամ:

600 զրամագլուխ Օսմանեան պարտքի	576 Ոսկի
Գերմ. փոխառութիւն 22,000 Մարք	936 »
Դրամագլուխ Ֆրանսական փոխ. 54,600 Ֆրանկ	1731 »
Ֆրանսական ռանթ 4 0/0 98595 Ֆրանք.	3015 »
274 Պօն տիւրինո քրէտի	3109 »
Իգծիրի մէջ տուն խանութ և հող	2928 »

ՄԵՍՏԵՆԻՈՐ ԴԵՄՍԵԳԼՈՒԽ

Քէլէկեան որբանոց	4175 »
Վանի վարժապետանոց	863 »
Իգծիրի 4 տուներու 1/3 արժէքը	1170 »
Սիսուան որբանոց Տէօրթ-Եօլ	9500 »

28,003

Տոյց տուէ՛ք կ'աղաչեմ ասոնց որ մէկը իր իրական արժէքին նշանակուած է, և ո՛ւր են այդ մէյմէկ օսկիի արժէք զրուած գոյքերը:

Այս լեզուէն հասկցողներուն հարցուցէք մէկ մը, քանի դուք չէք գիտեր, թէ ատոնց իրական գումարը որքան կը տարբերի այսօր հոս պառկեցուցած գումարէն: Քանի մը եղիպտական թուղթերու շահը չարդարացներ իրենց մի միայն առաջնակարգը գիտնալու մեծախօսութիւնը:

Եթէ իրաւ մատեաններ ու հաշուեկշիռներ տեսած էիք, Պ. Պօղոս Նուպարի քովը, եթէ իրաւ անակնկալ մըն էր այդ պիւնը, որ եւրոպական ո եւ է հաստատութեան մը համար մեծ յաջողութիւն մըն է, պէտք էր զայդ հրատարակէիք ու մեզ անակնկալի բերէիք, (ինչպէս որ ես կ'ընեմ) փոխանակ մատի վրա հաշիւ տալով ուր մօլոր եզրակացութիւններ հանելու:

Ես ներկայ էի ընդհ. ժողովին իբր քուէախոյզ ոչ իբր հաշուեքները:

Տարին մէկ անգամ ընդհ. ժողով կը գումարուի այն ալ մէկ ու կէս ժամ կը տեւէ, որ հազիւ կը բաւէ տեղեկագիրը կարդալ եւ նախագահին արեւշատութիւն մաղթելու, բացարձակապէս անհնար է հարիւրաւոր մասնաճիւղերէ եկած գնացած 45,000 օսկինոց հաշիւներն ալ հոն քննելու:

Եթէ ժամանակ ալ կենար. կարծէք թէ այնքան մտահոգուած էի, ապարդիւն դրամագլխի մը հաշիւները նայելու, կամ անոր աւելին կամ պակասը փնտռելու: Եթէ առաջնակարգի յաւակնութեամբ Վարչութիւնը չմերժէր Երկր. պանքայի մասնակցիլը, բնաւ նայած ալ չպիտի ըլլայի դէպի հաշուեկշիռը:

Բայց երբ նա այդ մեծախօսութեամբ, չըսելու համար պատրուակով, յետնակարգէն ալ վար դրաւ այն փոխառութիւնը որ մեր երկրին երկրագործներուն ու մեր գաղթականներուն պիտի երթար, տներ պիտի շինէր, ընտանիքներ պարեցնէր, ահա այն ատեն միայն աչք մը պտտցուցի իրենց գոյքերուն ու թղթերուն վրայ եւ տեսայ այն որ այսօր ամէնքդ գիտէք:

Կ Տ Ա Կ Ն Ե Ր

Թող ձեր ինթերվիւն միամիտներու ըսեն հաճողելու համար թէ կտակներէ, ու նուիրատուութիւններէ գոյացած արժեթուղթերուն վրայ Միութիւնը ու է փոփոխութիւն չկրնար ընել. ատոնց պայնածամի լրանալը կայ հարկաւ, եթէ չըսեմ սնանկութիւնը այս պարագային ի՛նչ կ'ընէ Միութիւնը, կը պահէ՛ այդ թուղթերը:

Մէկ Սամուէլեան մը կար որ իւր նուէրը տուած ատենը գրած է որ իւր արժեթուղթերը նոյնութեամբ պիտի մնան մինչեւ 1930 ոչ թէ յաւիտեան: Թող հրատարակեն նուէրներու պայմանները որ մեզից տան թէ իրաւ պարտադրուած են զանոնք յաւիտեանս անփոփոխ պահելու:

Բայց ո՛վ է իրենցմէ ատոնք ուզողը, որ երկուք մէկ դայդ պատնէշ կ'ընեն (եթէ ըսեմ այդ ալ թղթի պատնէշ), որուն ետեւը հիմնական դրամագլուխ ալ կը պահեն:

Նոյնպէս մտացածին է ձեր իբր նորութիւն յայտարարած Բարեգործականի Վարչութեան կարող անդամոց Երկ. Պանքայի արձանագրութիւնները. եթէ այդպէս էր, թող հրատարակէիք անոնց անունները, չպիտի վշտանային անշուշտ, կրնաք ատոր վստահ ըլլալ:

«Ապագայ»ի նախորդ մէկ առաջնորդողով Բարեգործականի հազար որբ Հայաստան դրկելու աւետիան ալ խմբագրութիւնդ չկրնար ապաւցուցանել:

Եթէ կը կարծէք հիմնուիլ Բարեգործականի թիւ '2 պայմանագրին վրայ, այնուհետեւ Երզնկեանի հետ պայմանագրութիւն մըն ալ շինեցին ատոնց թիւը 250ի իջեցնելով. ինչպէս Փաշային նամակն ալ գայս կը հաստատէ:

Առաջ 4000 որբի արտօնութիւն առնուեցաւ, երկրորդ պայմանագրով այդ թիւը 1000ի իջաւ և երրորդով 250ի. խմբագրութիւնդ ասոնց տեղեկանալէն յետոյ միայն պէտք էր այդպիսի հրատարակութիւն մը ընէր՝ ոչ թէ այդ անմեղ երեխաներուն դատը այսպիսի շռնալից րէքաւաններու մէջ խեղդել փորձէր:

Խմբագրութիւնդ այս խնդրոյն դաշնակցական գոյն տալով թող

իզուր չի փորձէ զայն կուսակցական հողի վրայ փոխադրել ու կիրքե-
րու մէջ խեղդել:

Այս դատեն շահողն ու կորսնցնողը պիտի ըլլայ որքն ու գաղթա-
կանը, ուրեմն այս անոր դատն է որ կուսակցութիւն չունի, այլ զուտ
ազգային է:

Ասոր նախաձեռնողը եղաւ Ռամկավարութիւնը իւր ամբողջ օրկան-
ներովը թացի մեկեմ, եթէ հակառակորդ օրկաններ ալ անոր ճայնակ-
ցեցան, «Ապագայ»ն պէտք էր հպարտ ըլլար իւր կուսակցութեան
պաշտպանած դատին ժողովրդականութիւն գտնալուն, ինչ որ կ'ապա-
ցուցանէր անոր արդարութիւնը:

Մանաւանդ պէտք չէ կիրք չկեցած տեղը զայն ստեղծել, ինչպէս
«Ապագայ»ն սովորութիւն ըրած է մերթ զաշնակցութեան, մերթ Հայաս-
տանի դէմ զրգուծութիւնը հրահրելով իւր պատկանած կուսակցութիւնը
դժուարութեան մէջ դնելու. երբ այս վերջինը իւր ամբողջ մասնով
կ'աշխատի հայրենիքն ու գաղութները ծառայելու:

Շնորհակալութիւննիս կը յայտնենք Յարգելի Խմբագրութեանդ,
որ Պ. Պօղոս Նուպարի ոսկի լուծութիւնը խղեց Հասարակութիւնը լու-
սաբանելով այնքան մութ մնացած խնդիրներու շուրջ և կը խնդրենք
որ այդ ճշդումներն ալ, «Ապագայ»ի միեւնոյն էջին վրայ դնէ, որ-
պէսզի իւր վառած լոյսը աւելի փայլուն ճանաւանդ յստակ ըլլայ:

Յ. Գ. Կը փորձուինք հոս օրինակ մը բերել, «Ապագայ»ի թիւ
17ի մէկ ուրիշ խելօք Դաւիթի մէկ պաշտպանողականէն, որ ուրիշ
բան չէր եթէ ոչ յարգելի խմբագրին դատաւարտութիւնը:

«Աղքատախնամը, ինչպէս Տիկնանց Միութիւնը, Փարիզի քաղա-
քապետութեան կողմէ արտօնուած են գործելու, այն պայմանաւ միայն
որ վեց ամիսը անգամ մը իրենց գործառնութեանց հաշուեցոյցն ու
տօմարները ներկայացնեն այս նպատակով հաստատուած պիւրօյի մը
և իրենց պահեստի գումարները տոկոսաբեր արժեթուղթի վերածելու
պարագային մի միայն փրանսական պետական արժեթուղթեր գնեն»:

Կատարեալ իրաւունք ունի քաղաքապետութիւնը, ամէն տեղ ալ
նոյնպէս է, քանի Պրանսայի մէջ կը շահուի այդ գումարը, որքան
ատեն որ չի գործածուիր այդ պահեստի կը մնայ, պէտք է իւր

երկրին մէկ փոխառութեան յատկացուի, որպէս զի իւր օգուտները այդ
երկրին բերէ:

Ահա թէ մեզնից քաղաքակրթութեամբ շատ բարձր ազգերը
ինչպէս պահել կուտան հանրօգուտ հաստատութեանց գումարները:

Թող փորձէ Պրանսական կամ այլ ազգի հաստատութիւն մը իւր
պահեստի գումարները օտար պետութեան մը արժեթուղթերուն պառ-
կեցնել և «Ապագայ»ի խմբագրութիւնը տեսնայ թէ բացի իշխանու-
թենէն, հանրային կարծիքը միայն ինչ կ'ընէ նրան, այնուհետեւ թող
բարեխղճութիւնը ունենայ ազգայնական կուսակցութեան մը օրկանը
ի սպաս դնել Հայէն հաւաքելով Եգիպտացիին ծառայելը արդարացնելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍԲ ԱԼ Ն. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄՆՈՅՆ

Այս մարմինը այնքան զօրութիւն ունի Եգիպտոսի մէջ, որ մէկ
հրամանով, «Արեւ»ի խմբագրութեան արգիլեց իմ քննադատութիւններս
հրատարակելու և անոր տեղ իւր պատասխանը, և «Ճշտումներ եւ
լուսաբանութիւններ» գրքոյկը հրատարակել տուաւ:

Կը բաւէ այս գրքոյկը կարդալ՝ դատելու համար թէ այդ վար-
չութիւնը որքան կը բաժնէ Հայուն տառապանքը անոր փրկութիւնն
ու վերածննդեան մտահոգութիւնը: Գրքոյկին կէսը յատկացուած է
Բարեգործականի սեղանաւորական գործառնութեանց՝ ապացուցանելու
համար որ իւր արժեթղթերը տարիներու ընթացքին (եթէ գոյքերէն
եկած 19,000 ոսկի վնասն ալ չհաշուենք) 819 ոսկի շահ բերեր են:
Յնձա՛ հայ ազգ, ապագայդ արդարեւ յաւանդուած է:

Այսքան միամտութիւն տեսնալէ յետոյ ալ Էդու [է մեղադրանք
ընելու իրաւունքնիս կը կորսնցնենք, մեղադրանքը այնքան կարեւոր
գործ մը ասոնց յանձնողներուն վրայ կ'իյնայ: Այս մարդիկ իրենց
միտքը կեղծապաշտութեան են սեղանաւորական գործողութեանց շուրջ,
անկէ դուրս ամբողջ վերիվայրումները, յեղաշրջումները զիրենք չի
հետաքրքրեր: Մէկ բան որ կարողացեր են ընել, այն ալ նոր յերկու-
րանքներ ստեղծելն է եղեր:

Այդ ճշտումները այնքան ճիշտ են, որ ո եւ է երկրագործ որ զա-

նոնք տեսնայ, մանգաղ կը կարծէ, և հոս պէտք է փնտռել քննադատութիւններն արգիլելուն գաղտնիքը, որպէս զի ճշտունները ուզածնուն պէս ներկայացնէին բարեմիտ հասարակութիւնը շփոթեցնելու համար:

Իբր թէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը մեղադրենք եղբր որ անիկայ դրամատան մէջ անձեռնմխելի կը պահէ կարեւոր 'գումար մը, փոխանակ զայն գործածելու հայութեան անմիջական պէտքերուն:

Իբր թէ ստիպուած են եղբր կտակներու ու նուիրատուութիւններու արժեթղթերը անփոփոխ պահել:

Իբր թէ Միութենէն շատ մը բաներ կ'ուզուի եղբր միանգամայն որբերը Հայաստան փոխադրել, Տալմայի հողերը ճշակելի դարձնել, Հ. Երկ. պանքայի արժեթղթերէն գնել, 10,000 գաղթական Հայաստան փոխադրելու գործին զլուս կանգնիլ, Հայաստանի մէջ գիւղեր հիմնել եւլն. եւլն.:

Այս գրքոյկին շօշափած շատ 'մը խնդիրներուն պատասխանը վերեւ տուած ենք արդէն, հարկ չկայ կրկնութիւն ընելու:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԻՈՒԹԵՐ

Եթէ քննադատները իրաւ պահանջած ըլլան Բարեգործականի ամբողջ Հիմնադրամը ներկայ ազգային վերածննդեան նուիրական գործին յատկացնել (ինչ որ անարդար բան մը չպիտի ըլլար) թող Բարեգործականը գէթ անոր մէկ տասներորդով միայն այդ նպատակաւ բացուած փոխառութեան ծախսակցէր. ու անոնց ըսելիք չթողուր:

Եթէ իսկապէս գործադիրին ցոյց տուածին պէս, քննադատները այսքան միամիտ են եղբր, բոլոր վերաշինութեան գործերը միանգամայն Բարեգործականէն պահանջելու, թող նա ատոնց մէկը միայն ընէր, ցուցնելու համար գէթ որ վերաշինութիւնը անոր հոգւոյն կը խօսի:

Քանի նա գիտէ թէ այդ անյետաձգելի պէտքերը միլիոններու կարօտ են, թող գէթ իրեն տրուած տասը հազարներն ալ անօգուտ չբաշխէ չորս հովերուն, թող կեդրոնացնէ զանոնք հիմնական ու օգտակար գործի մը, որ այդ անհրաժեշտներէն գէթ մէկը կատարուած ըլլայ, թող իւր անձեռնմխելի հարիւր հազար ոսկիները չյատկացնէ միայն Եզրիպտոսի երկրագործներուն տնտեսական բարգաւաճ-

ման. փոքրիկ մաս մըն ալ հանէ անկէջ հայ երկրագործներուն: Ոչ ոք կայ դրամազուլիւր ձեռքէն ուզող, փոխառութիւնը փոխառութիւն է հոն ալ հոս ալ, թող քիչ մըն ալ անապահով ըլլայ իւր երկրագործին տուածը, գէթ մարդուն երեխաները կ'ապրին, եւ մուրացկան չեն դառնար, չեն մեռնիր: Հապա ինչո՞վ օգտակար է եղբր այդ դրամազուլիւր երբ իբր փոխառութիւն անգամ իր օգուտը հայուն չպիտի բերէ:

ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐՈՒՆ ԿԷՍԸ

(Ճշտումներ էջ 6)

«Միութիւնը իր ներկայ տարուան պիւտճէին մէջ ունի երեք կարեւոր ձեռնարկներ Հայաստանի համար, ատոնք են, առաջին, Ենն-Գաւիթի մէջ 250 որբերու յատուկ որբանոցի շէնքի մը շինութիւնը 6000 ոսկի ծախքով, երկրորդ Դարուհի Յակոբեան անունով Մայրանոցի մը շինութիւնը Երեւանի մէջ, 7110 ոսկի ծախքով, եւ երրորդ՝ նոր Եւդոկիա անուն գիւղի մը հաստատումը 2600 ոսկի ծախքով: Ատոնց վրայ աւելցնելով երրորդ անգամ Հայաստանը կուրծիք որբերու փոխադրութեան և ուրիշ նախնական ծախքերու համար յատկացուելիք շուրջ 3000 ոսկին, կ'ունենանք մօտաւոր հաշուով 19,000 ոսկի, զոր Միութիւնը այս տարուան ընթացքին պիտի ծախսէ Հայաստանի համար: Այս գումարը իր ներկայ տարուան նպատակով պիւտճէին գրեթէ կէսն է: Ահա ինչ որ Միութիւնը այս տարի կրնայ ընել»:

Ահա թէ ինչպէս Միութիւնը աչքերնիս փոշի կը նետէ. Դ. Յա. կորեան որբանոցն ու Մէօթէմէտեան գիւղը 9710 ոսկի կտակներ են, նուիրուած այդ նպատակին, 250 որբերու փոխադրութիւնն ալ 1926ին կատարուելը դեռ կասկածելի է, քանի որբանոցին աւարտելուն հետ կապուած է, ուրեմն Բարեգործականը այս տարի իւր 50,000 ոսկի եկամուտներէն միայն 6000 ոսկին Հայաստանի կը յատկացնէ և ոչ թէ կէսը, թող բարեհաճին ճշտումները մէկ մըն ալ ճշտելու տեղի չտալ:

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄԸ ՅԱՆՑԱՆՔԷՆ ԾԱՆԴ

Ըստ այդ գրքոյկին (էջ 7) Միութեան հաստատութեանց մէջ պատասպարուած որբերէն 711ը յանձնուած են իրենց ազգականներուն, 306 որբեր չափահաս և ինքնաբաւ ըլլալով գործի տրուած են. 96 դա-

նազանք և 250 զրկուած Հայաստան, գումար 1363, որոնց 711 ը ազգական ունին եղեր:

Ինչու մինչեւ Հիմա ատիկայ մեղի չէին ըսեր և մենք միշտ տուած ենք այն հաւատքով թէ անտէր աննեցուկ երեխաներ կը պահէինք. երբ անդին հաղարաւոր իրական աննեցուկներ կորան, չկարողանալով իրենք զիրենք պաշտպանել կեանքի պայքարին մէջ: Եւ այսօր երբ մարդահամարի հաշիւը կը պահանջուի իրենցմէ, այն ատեն մեղի թուանշաններ կուտան թէ ատոնց կեսէն աւելին ազգականներ ունեցնէ:

306 որբեր ինքնաբաւ ըլլալով գործի տրուած և որբանոցներէն հեռացած են, մինչդեռ ատոնց ամէն մէկը մեղի 700 տոլար արժած է և ատոնց ամէնը արդեօք միայն Պաղեստին ինքնաբաւեր և արհեստաւորներ հասցնելու համար էր: Ատոնցմէ ոչ ո՞ք կար Հայաստանցի, ոչ ո՞ք կար հայրենիք երթալ փափաքող, ի՞նչ աղբային դաստիարակութիւն տուեր են ուրեմն անոնց:

Ինչ ըսենք ուրեմն Բարեգործականի պաշտօնաթերթին մեզ տուած խրատներուն, զորոնք հոս բառ առ բառ կը բերենք, («Միութիւն» թիւ 102 էջ 82):

«Բարեգործականը հայ որբերը խնամեց. դաստիարակեց. մեծցուց և նուիրեց Հայաստանի»:

«Մեր բոլոր որբերը պէտք է որ այդ նպատակով խնամուած ըլլային այդ ուղղութեամբ դաստիարակուէին, ուրիշ որբանոցներու մէջ ալ, և այսօր նուիրուէին Հայաստանի»:

«Վասնզի Հայ որբերու համար և Հայ որբերու անունով, եղած այսքան կոչեր, թափուած այնքան աշխատանքներ, կազմակերպուած այնքան ոսկեղէն կանոններ, և մինչեւ ցայժմ ծախսուած և վատնուած միլիօններ, պէտք է ծառայէին և պէտք է ծառայեն Հայաստանի քաղաքացիներ ընելու մեր որբերը, և ոչ թէ Ֆրանսայի գիւղերուն և ազարակներուն մէջ նետուէին, կամ մերազգի կամ այլազգի տուններուն մէջ սպասաւորութեան և աղախնութեան գատապարտուած ըլլային»:

Որո՞ւ կուտայ այս խրատը «Միութիւն»ը:

Անշուշտ հայ ժողովուրդին, քանի վարը կ'եղրակացնէ, «Պէտք է իւրաքանչիւր ողջամիտ հայու համար նշանաբան ըլլայ: Զօրացուցե՛ք Բարեգործականը»:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Այս բեկորները վերստին տարագրելով, Բարեգործականը իւր տարեգրութեանց մէջ այնպիսի արատ մը թողուց որ նեղուր ու Յորդանանը անբաւական են ծաքրելու:

Հ. Բ. Ը. Միութեան պէս պատուաւոր ընկերութեան մը համար, արժանավայել պիտի ըլլար հաւաքած ատենը բերան մը և բաշխած ատենը ուրիշ բերան մը չգործածել:

Այն ատեն ցաւօք պիտի ըսենք թէ այս ալ տարբերութիւն մը չունի միւս սպառող հաստատութիւններէն, զորոնք զիշեր ցերեկ կ'ամբաստանենք նպատակէն շեղելուն կամ ապարդիւն ու անօգուտ սպառումներու համար:

Դրամը չգողցնելը միայն չի բաւեր պատուաւորութեան ճրցանակը շահելու, զայն նպատակին յատկացնելն է Առաքինութիւնը:

Մենք Բարեգործականը ասկէ աւելի բարձր կ'ուզէինք տեսնալ, մէկ պատճառն ալ այդ է, որ ուղղակի անոր վրայ կը յարձակինք: Մենք կ'ուզէինք տեսնալ զայն ինչ խոստումով որ հրապարակ կու գայ, նոյնպէս ալ խոստումը կատարէր և իրապէս կատարէր ոչ թէ ըէքլամի համար աչքերնիս փոշի նետէր:

Եթէ նպատակ ըրած է մեր ղրամները ու տղաքները օտար երկիրներ ցրուել, ու այդ երկիրներու բարգաւաճման նուիրուիլ, թող այդ անունով հրապարակ գար, ոչ ոք կը մեղադրէր զայն, բաց չենք կրնար ներել որ հաւաքած ատենը Հայրենիքի անունով խոստանայ ու բաշխած ատենը աշխարհաքաղաքացիութիւնը զարգացնէ մեր արդէն կոտորակուած ազդին հաշույն:

Անոնք որ այս բանը կը կատարեն վնաս մը կը հասցնեն Ազգին ու Հայրենեաց. անոնք են այս ծահացու հարուածը տուող Բարեգործականի կուրծքին, թող մէկ ճրն ալ փալթօնին չհագնին դուրս ելան ու պաշտպանի դերը ստանձնեն:

ՄԱՄՈՒԼ

«ԱՐԵՒ» Թիւ 1810

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Այդ պատկառելի ընկերակցութեան հիմնական նպատակն է «ՕԳՆԵԼ ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻՆ ԿՍՊՈՒԱՄ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ»։ Կ'ըսեն որ բարեփոխումներ մտցուած են այս նպատակին մէջ, սակայն այդ բարեփոխուած ձեւը ըստ էութեան կը մնայ միեւնոյնը, եւ պարզ է ամենուն համար թէ ո եւ է ընկերակցութեան հիմնական նպատակը չկրնար փոփոխուիլ և փոխաբինուիլ հականպատակով մը։

Բարեգործականի նպատակը եղած է ու կը մնայ օգնել հայ ժողովուրդի տնտեսական, մտաւորական ու բարոյական զարգացման առաւելապէս ՀԱՅ ՀՈՂԻՆ վրայ։

«ՊԱՅՔԱՐ» Թիւ 31 (637)

ՊԱՐԵՏ

Եթէ Բարեգործականը իր զրամագլուխին մէկ մասը օտար արժեթուղթերէն քաշէ և Հայաստանի երկրագործական Պանքային յատկացնէ, ասով իր կանոնադրին ոչ ոքւոյն ոչ ալ տառին դէմ մեղանչած կ'ըլլայ, ընդհակառակը պատեհութիւն կ'ստեղծէ, որպէսզի իր զրամը կրկնակ ծառայութիւն մատուցանէ հայ ժողովուրդին, քանզի երկրագործական Պանքային հայ զիւղացիներուն ըրած փոխատուութիւնները այնքան եւ աւելի օգտակար կ'ըլլան անոնց, որքան Հ. Բ. Ը. Մ'իութեան օգնութիւնն ու ձեռնարկները։

Արդարեւ անհասկնալի է որ ինչու դիւրաւ չտեսնուիր այսքան պարզ ու յայտնի ճշմարտութիւն մը և պէտք կ'ըլլայ թերթերու մէջ երկար բարակ գրել, փաստեր շարել մենք զմեզ համոզելու համար։

«ԱՐԱՐԱՏ» Թիւ 18

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Կը հրաւիրէ Մ'իութիւնը որ իր հիմնադրամին գէթ մէկ տասներորդով մօտ 12 հազար անդդ. սսկի, գնէ Հայաստանի

Երկր. Պանքայի բաժիններէն։ Ասիկա մեծ զրամ մը չէ եւ եթէ Բարեգ. կը վախնայ թէ Երկ. Պանքայի արժեթ. գնելով կրնայ կորուստ մը ընել, այդ կորուստը ոչինչ է բաղդատելով այն զրամաագլուխին հետ զոր կորսնցուց ան գերմանական մարքերու անկումին երեսէն։ Հայ հաստատութիւն մը որ իր զրամը տրամադրած է նոյն իսկ թրքական փոխառութեան բաժինները գնելու շատ ալ բծախնդիր ըլլալու պէտք չունի, երբ խնդիրը կը կայանայ այն երկրագործին օգնելու մէջ։ Ու վստահ ենք մենք, որ Բարեգործականի վարիչները կը գնահատեն այս ուղղութեամբ եղած թելադրութիւնները, նոյն իսկ քննադատութիւնները, որոնք դարձեալ այդ հաստատութեան օգտին համար են։ Որովհետեւ Բարեգործականի հմայքը շատ աւելի պիտի բարձրանար, եթէ ան օրինակը տար միւս բոլոր հայ հաստատութեանց եւ զանոնք իրաւիւրէր որ այսուհետեւ շարժին պետական ըմբռնումով եւ հայ պետութիւնը նկատեն, իրենց համար գոնէ այն հիմնարկութիւնը, որ արժանի է վըստահութեան։

«ՆՕՐ ՕՐ» Թիւ 424

Գ. ԳՈՒՐԳԵՆ

Արդարեւ այս եզրակացութեան միայն կարելի է յանգիլ երբ ամէն օր ականատես կ'ըլլանք թէ ինչպէս փարիսեցիները շարունակ Հայաստանի վերաշինուելուն կը հովովեն ու իրականութեան մէջ դրական օգնութենէ շարունակ կը խուսափին։ Պ. Կարիկեան չի պահանջեր որպէս զի Բարեգործականը իր զրամագլուխին մէկ մասը յատկացնէ այդ գործին, անոր պահանջը խիստ համեստ է «նկատելով որ Բարեգործականը իր զրամագլուխէն 92,000 ոսկի օտար արժեթուղթերու յատկացուցեր է, արդեօք կարելի չէ՞ր ատոր գէթ մէկ տասնեւորդով Հայաստանի երկրագործական պանքայէն արժեթղթեր գնել, երբ Բարեգործականը իր զրամագլուխը ցրուած է գերմանական, ֆրանսական, իտալական, չինական, եթովպիական ու մինչեւ իսկ թուրք փոխառութեան արժեթուղթեր գնելով»։

«ՀԱՅՐԵՆԻԲ» (10 Փետր.)

«Հին մտայնութիւն» խորագրով խնդրադրականի մը կը գրէ.— Գանձարկղի մէջ մեծաքանակ դումարներ պահելու այս հին

մտայնութիւնն է ահա, որ արդելք կը հանդիսանայ Բարեգործականին լծուելու իրկարար և ազգօգուտ աշխատանքներու։ Այս մտայնութիւնն է, որ կը կաշկանդէ անոր վարիչներուն ձեռքերը և թոյլ չի տար, որ անոնք սորվին ծախսել արդիւնաւոր եղանակով, որպէս զի իրենց գործերուն ի տես հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերն ալ լիովին լեցնեն ծախսուած գումարներու թողուցած բացը։

«ՅՈՒՍԱՔԵՐ» (10 Փետր. 1925)

Բարեգործականը չի ծախսեր ոչ միայն իր հիմնադրամը, այլ եւ իր տարեկան ամբողջ հասոյթը, ինչպէս կ'ընեն բոլոր շահակցական ընկերութիւնները։ Հայ ժողովուրդը շուկայ դարձուցած այս ընկերութիւնը որ իր նուիրատուութեանց ցանկերը — աննշան կաթիլներ հայ ժողովուրդի ծով ցաւերուն առջև — կը փռէ հրապարակները, կրկնապատիկ ու սուղ դնով ծախելու համար զանոնք, իբրեւ արեւելքցի ու ճարպիկ առեւտրական, գիտէ ծախսելու եղանակները։

Հաւատք ներշնչելու կերպը, ատկէ աւելի դիւրին բան ի՞նչ կայ, քանի մը ճարտար քարտուղարներ հոս հոն, մէկ քանի քարոզիչներ շուկաները ինկած, յանձնախումբեր ու «առաքելութիւններ», մինչեւ Հայաստան, խոշորկեկ ծրագիրներով, և առնուադն հինգ ամիս բանակցութիւն, եւ դեռ կոչեր կոչեր հանդիսաւոր օրերու մէջ, հեռագրական օժանդակութիւններ, նուիրատուութիւններ եւ այս բոլորին վրայ մէկ քանի հացկատակ թերթեր, որոնք գիտնան խոնկ ծխել, գիտնան ծնրադիր փառաբանել ու «ի հարկին» պատնէշ կենալ ժողովրդական դժգոհութիւններուն դէմ։

«ՄԱՐՄԱՐԱ» Թիւ 94

ԽՍԲԱԳՐԱԿԱՆ

Խնդիրը այն է որ Բարեգործականը կը դժկամակի Հայաստանի վերաշինութեան յատկացնել իր պահած հազարաւոր սթերլինները, եւ կը գոհանայ մանր սակարկութիւններով եւ պատահական փշրանքներով։ Սրտցաւ անդամները իրենք դժգոհ են այս ընթացքէն, թէեւ իրենց օրկանը կ'առաջարկէր որ Բարեգործականը ինքը ստանձնէ Երկրագործական դրա-

մատան բաժնեթուղթերուն գետեղումը։ Քարացած կանոններ և նոյնքան քարացած գլուխներ թոյլ չեն տար որ հայ ժողովուրդը առաւելագոյն օգուտը քաղէ դիզուած հարստութենէն, թէեւ վարանում չկայ շնորհներու և միսիաններու համար։

«ԱՍՊԱՐԷՉ» Թիւ 1132

ԽՍԲԱԳՐԱԿԱՆ

Երբ անդին հայ գաղթականութիւնը օտար հորիզոններու ներքեւ թշուառութեան ու տառապանքի օրեր կ'ապրի ու իր լաւիտենական անմար յոյսով կը սպասէ որ օր մը իր հայրենիքին մէջ պիտի կրնայ խաղաղ ու շինարար աշխատանքի լծուիլ, երբ անդին Հայաստանի մէջ այնքան մեծ ու հրամայական պահանջ կայ նիւթական ու տնտեսական վիճակի բարելաւութեան համար, և երբ վերջապէս, մեր կրած տառապանքի ու դժբախտութիւններու պատճառով ու օտարէն ու է օգնութիւն չսպասելու տխուր փորձառութեամբ անհրաժեշտ է որ մեր նիւթական բոլոր միջոցները տրամադրենք մեզի, մեր ժողովուրդի բազմապիսի «պահանջներուն համար, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը, հայ ժողովուրդի լաւագոյն շահերու համար գործող կազմակերպութիւն մը, իր տրամադրութեան տակ զընդունուած պատկառելի գումարները փոխ կուտայ օտար պետութիւններու, և ժողովուրդի այլքերուն փոշի փչելու համար մէջտեղ կը դնէ «անձեռնմխելի դրամագլուխ»ի ծանօթ պատրուակը։

«ՆՈՐ ԼՈՒՐ» Թիւ 93

ԲԻԻԶԱՆԴ ԲԵԶԵԱՆ

Երեւանի Կառավարութեան իր փոքրիկ երկերը մշակելու, բարւոքելու նպատակաւ թափած ճիգերը, և այս խաղաղաւէտ աշխատութեան բոլորանուէր պարապելու համար իր ամէն դրացիներուն հետ անխտիր պահպանած շարունակած բարւոք յարաբերութիւնները, մանաւանդ իր Արեւմտեան դրացիին, Թուրքիոյ Հանրապետութեան նկատմամբ իր փափկանկատ և ուղիղ վարուելքը զովելի են, ամէն կերպով, և գնահատուած ու քաջալերուած են արտասահմանի հայերուն կողմէ առ հասարակ։

Իր ծրագրած Երկրագործական Պանքան ալ այս մտօք սահմանուած է օգտակարագորն հաստատութիւնը հանդիսանալու, քանի որ հողագործ ժողովուրդի մը համար Երկրագործական Դրամատունը, երկրագործներուն ազարակատէրներուն, մշակներուն դրամ փոխ տուող սնտուկը, ամէնէն անհրաժեշտ գործիքն է:

«ԱՐԱՐԱՏ» Թիւ 48

ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ

Եթէ ալդպիսի արգելք եղած ըլլար, այժմ Բարեգործականը իր հիմնադրամը վերածած չէր ըլլար զանազան օտար պանքաներու կամ ներքին փոխառութեանց թուղթերու: Տարակարծութիւնը, ուրեմն եթէ կայ, այն ալ կը կայանայ «զգուշութեան» կամ «ամենահեռաւոր» պատահականութիւնները նկատի ունենալու մէջ: Երբ Բարեգործականի զգուշաւորութիւնը և հեռատեսութիւնը արգելք չէ եղածոր Գերմանական Մարքին արժէքը ինչպէս կամ Օսմ. փոխառութեան թուղթերը իրենց արժէքը կորսնցնեն, ալիւս Հայաստանի ժողովուրդին օգնութիւն ընելու համար քանի մը հարիւր բաժնեթուղթ գնելու մէջ ցոյց տրուած չկամութիւնը մենք կը վերագրենք ոչ թէ զգուշութեան կամ հեռատեսութեան, ալ ճիշտ մեր մատնանշած նոր ըմբռնումներու պակասին:

«ԱՐԵԻ» Թիւ 1849

ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ

Զուր յոյսերով ինքնախաբ չըլլանք: Երբ Հայաստանի կառավարութիւնը պատրաստ է 10,000 հոգի ընդունիլ, մենք ալ միջոցներ ունինք մեր պարտականութիւնը կատարելու, այն ատեն տանք մեր նիւթական աղբիւրները: Մեծ դժուարութիւններ չկան: Շատեր կան որ կրնան իրենց ծախքով մեկնիլ Հայաստան եւ ատեն մը ինքնաբաւ ըլլալ մինչեւ տեղաւորուել, Պոլիս Ազգային Խնամատարութիւնը հարիւր հազարներ ծախսեց զաղթականներու ու որբերու պահպանման համար, սակայն սնտուկի պարապութիւն պատրուակեց երբ խընդիրը եկաւ այդ թշուառները Հայաստան փոխադրելու ծախուց համար, մինչ անկէ լետոյ շարունակեց իր նպաստները տեղւոյն վրայ:

Այն հազարները որ կը ծախսուին Յունաստանի մէջ տեղւոյն վրայ օգնելու համար դժբաղդներուն, բաւական են հազարներ փրկելու վերջնականապէս դժբաղդութենէ: Յոյսը մեր միջոցներուն վրայ դնենք, զուր է յոյսեր կապել արտաքին աշխարհի հետ:

«ԱՐԵԻ» Թիւ 1855

ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ

Պ. Արտաշէս Հիւրմիւզ Միութեան. Նախագահ Պօղոս Փաշա Նուպարի ուղղած իր նամակին մէջ Բարեգործականի ապագային մասին վախեր կը յայտնէ ու կ'ըսէ. «ԴժԲԱՂԴԱՐԱՐ ԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒԱԾ Է ԱՆՀԵՏԱՅՈՒՄԻ, ԵԹԷ ԺԱՄԱՆԱԿԱՆԻՑ ՊԱՆԴԱՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆՈՐ ՄՂՈՒՄ ՄԸ ՉՏՐՈՒՄ ԱՆՈՐ»:

Ինչու այս վախը անձնաւորութեան մը կողմէ, որ Միութեան անձնուէր մէկ աշխատակիցը եղած է և կը վայելէ ամենամեծ համակրանք այդ կազմակերպութեան ղեկավար շըրջանակներուն մէջ: Պատճառը ան կը բացատրէ իր այդ նամակով:

«ԱՐԵԻ» Թիւ 1856

ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ

Ընկերակցութիւն մը զօրաւոր անպարտելի ու յարատեւ ըլլալու համար անհրաժեշտ է որ ան ունենայ ոչ միայն կանոնաւոր կազմակերպութիւն այլ նաեւ զլիաւորաբար յստակ, որոշ, օգտակար ու ժողովրդական հիմնական նպատակ մը:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» Թիւ 3931

ԽՄԱԳՐԱԿԱՆ

Հա՛ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը Ֆինանսական ընկերութիւն մը չէ և չի կրնար ղեկավարուիլ ու չպէտք է ղեկավարուի զուտ ֆինանսական սկզբունքներով, ինչպէս որ կ'ըսէ Պօղոս Նուպար Փաշա Կարիկեանին ուղղած իր նամակին մէջ: Հետեւաբար, Բարեգործականի վարիչները, եթէ կամենան, հարկաւ կարող են փոխել իրենց Միութեան կանոնադրութիւնը, համաձայնեցնելով զայն ժամանակի նոր պայմաններուն ու պահանջներուն:

ԽԱՉԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ տարի Յունաստանի ՀՈԿ.ի Կեդր. վարչու-
թեան ՀՈԿ. Ի նպատակի մասին գրած մէկնամակէս կ'ար-
տատպեմքետեալ Թիւերը իրենց յաջեկանութեան համար:

Կը շնորհաւորեմ ձեզ որ ՀՈԿ.ին իսկական կոչումը ըմբռնած էք,
ձեր թափառական գաղթականութենէն հաւաքած լուծանքովը չէ որ
Հայաստան պիտի շինուի, այլ ուղղելով, կանոնաւորելով գաղութահա-
յերու մէջ տիրող անիմաստ գործունէութիւնները, ապարդիւն միտում-
ները, վատնումները եւայլն, այդպիսով միայն մեր տարադիրները պի-
տի փրկուին: ՀՈԿ.ին պարտականութիւնը այդ ըլլալու է:

Այս բոլորով տարուայ մէջ Բարեգործականը յանպէս 50 հազար
տոլար ծախսեց, չափահաս որբերը որբանոցներու մէջ պահելով, այդ
գումարով 500 որբ Հայաստան կը ղրկուէր:

Ամերիկայի մէջ չափահասներու փրկութեան համար անոր բացած
հանգանակութիւնը 28,000 տոլարի հասաւ, ահա 250 որբի փրկողէք
եւս, առանց ըսելու որ եթէ դրական փորձ մը ցոյց տային, այդ գու-
մարը կը կրկնապատկուէր:

Սանասարեանը իւր 15,000 տոլարի եկամուտը Կերջապէս Կ. Պոլ-
սոյ յատկացուց. ահա 150ի փրկողէք եւս:

Կիւլլապի Կիւլպէնկեան կտակը 20,000 տոլար տոկոս կը բերէ
որով Սելանիկ չափահասներու համար դպրոց մը պիտի բանար, հրա-
ժարեցաւ, և այդ տոկոսները դրամազլխին վրայ բարոգեցան, ահա
200 որբի փրկողէք եւս:

Գարակէօղեանը մէկ միլիօնոց շէնք կը գնէ Կ. Պոլսոյ 200 որ-
բերը Ֆրանսա փոխադրելու համար: Սելանիկի տիկինները Փարիզ տեղ
և միջոց կը փնտռեն 100 որբուհիները հոն փոխադրելու համար: Հա-
յաստան անհամեմատ աւելի ածան կը պահուին քան հոս, ահա 300
որբ եւս կրնային փրկուիլ գաղթականութենէ և օտարացումէ:

Մեկքոնեանը Կիպրոս դպրոց մը կը բանայ 300 որբի համար,
դպրոցը պատրաստ չըլլալուն անոնց ծախսը սնտուկը կը մնայ, ահա
300 որբի փրկողէք եւս:

Գալուստ Կիւպէնկեանը 50 հազար տոլար կը խոստանայ որբեր
հեռաւոր Ամերիկա ղրկելու համար, յետոյ միտքը կը փոխէ, սակարկու-
թեան կը մտնայ, ապա կը քննայ, ահա 500 որբի փրկողէք եւս:

Վերջապէս դարձեալ Բարեգործականը կրնար իւր հազարեակ մը
որբերը աւելի ածանով Հայաստան պահել, քան Սուրիա. Լորտ Մէ-
յէրս Փօնտը ածաններէ ի վեր որոշած է 700 որբեր Հայաստան ղըր-
կել, որ դեռ կը մնան, ահա 1700 եւս:

Նիր-Իսթը մէկ տարիէ ի վեր 4000 որբի բաց տեղ ունի Հայաս-
տան, հիմա կրկին ունի, Ամերիկայի Ռամկ. Ազատ. կուսակցութիւնը
բուն նուիրատուներու կողմէ ճշուած բանեցուց այդ մարմնոյն վրայ.
խոստացան այդքան որբեր Հայաստան փոխադրել, և ազգային պատ-
ուիրակութեան հետ յաւիտենական թղթակցութեան մտան, ու մոռ-
ցուեցաւ, եթէ մեր մարմինները կամք գնէին, այս որբերը Հայաստան
գնացած կ'ըլլային ցարդ, ահա 4000 եւս:

Կ. Պոլիս 10,000 գաղթական կը պահէ, անոնց մէկ տարուան
ծախսը կը բաւէր կէսը Հայաստան ղրկու, ահա 5000 եւս:

Գումար 13,000 մարդ, և մէկ միլիօնէն աւելի տոլար, որ բոլորովին
ապարդիւն կերպով արտասահման միտումեցաւ, եթէ ասոնք Հայաստան
մտած ըլլային, բարեւար սկզբնաւորութիւն մը եղած կ'ըլլար, մեր
50,000 թափառականներուն մէկ քառորդը պակսած կ'ըլլար և խնոց
համար պահանջուած մէկ միլիօն ոսկին 250,000ը գտնուած կ'ըլլար:

Միւս երեսը դարձնենք:

Հազարէն աւելի ինքնաբաւ և բարեկեցիկ հայեր կան, որ կը
փափաքին անհատապէս Հայաստան երթալ, ասոնք ենթակայ են Ռուս
գաղթականական օրէնքին և կախեալ են Ռուս անցադիրներու պաշ-
տօնէութեան անհատնում ձեւակերպութիւններէն, որոնցմէ շատ հազ-
ուադիւտներ կարողացան ցարդ անցնիլ: Հ. Խ. կառավարութիւնը պէտք
էր նկատի առնէր թէ ասոնք թրքահայեր են, Ռուս գաղթականութեան
հանգամանքը չունին, ասոնք քաղաքական նպատակներէ հեռու,
իրենց գլուխը հանգեցնելու տեղ մը կը փնտռեն, ասոնք գործունեայ
արհեստագետ, երկրին մէջ ստեղծող, արտադրող ոյժ մըն են, ասոնք
մէկ միլիօն տոլար կը բերէին հետերնին, երկիրը մշակելու, շինելու
ու արտադրելու, պէտք էր քիչ մը ջանք եւ աշխատանք թափէր,
ասոնց համար ալ կարգադրութիւն մը ընէր ու ղերացնէր անոնց

ճուտքը ի Հայաստան, որով գաղութահայութեան հոգին անոր կապած կ'ըլլար:

Ահա ինչով եւ ինչպէս կը շինուի Հայաստանը, որուն համար ոչ դրամ եւ ոչ ալ ուրիշ էլէճան կը պակսի մեր մէջ: Լրագրութեան մէջ միշտ այս հարցերը պէտք է շօշափէք, լրագրութիւնը մեծ ազդեցութիւն կ'ընէ անոնց վրայ: Կը գնահատեմ, «Նոր Ալիք»-ի մէկ երկու խմբագրականները, որոնցմով հայ կառավարութեան շատ լուրջ ու բանաւոր քննադատութիւններ ըրեր էր անցագիրներու խնդրոյ մասին. մի' կարծէք թէ անոնք կը զայրանան այսպիսի քննադատութիւններէ, ընդհակառակը՝ լրջօրէն նկատի կ'առնեն զանոնք, երբ վստահ ըլլան թէ շինելու մտքով գրուած են, ոչ թէ քանդելու:

Մամուլին պարտականութիւնը այս է, թէ՛ մէկուն թէ միւսին սխալմունքը բացատրել, հասկցնել: Ահա մեր մամուլը այս երկու ուղղութեամբ պէտք է աշխատի, եւ մտքերը շինէ, զարգացնէ, եւ Հայաստանը կը շինուի:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

Հայաստան իւր արդի սահմաններովը առանց ինքնօրէն Գարապաղն ու Նախիջեանը ծխախոտ հաշուելու 28,000 քառակուսի քիլօմէթր տարածութիւն ունի. ներկայիս ճշակելի հոդերը 500 հազար տեսեալին են, որուն միջին արժէքն է Անգլ. Ոսկի) 50,000,000

200,000 տեսեալին եւս ճախճախուտ և անշրջողի հոդեր ունի, երբ անոնք շինուին ու արդիւնաբերեն, պիտի արժեն 20,000,000

Ասոնց արժէքը կը գնահատուի իրենց բերած եկամուտէն որ է տեսեալինը միջին հաշուով 20 ոսկի ասոր կէսը աշխատութեան վարձք հանելով, զուտ եկամուտ կը մնայ 10 ոսկի. որ լի ու լի կ'արդարացնէ իրեն արժէքը (100 ոսկի) առանց հաշուելու շերամաբուծութիւնը ծխախոտն ու այլ բարձր ճշակոյթներ, և դիտական երկրագործութիւնը որ այդ երկրին մէջ զարգանալով այս եկամուտը անհունապէս պիտի բարձրացնէ և որուն հետ բնականաբար հողին արժէքն ալ պիտի բարձրանայ:

Հայաստանը ունի մօտ մէկ միլիօն տեսեալին արօտավայրեր, որ անցեալ տարի պանրագործութեամբ և բուրդի վաճառմամբ 150,000 ոսկի միայն բերաւ բայց դեռ հնարաւորութիւն ունի մինչեւ 5 միլիօնի բարձրանալու, հետեւաբար կէսը եթէ աշխատանքի հանենք մեր արօտավայրերը պիտի տան տարեկան 200 կէս միլիօն որուն արժէքն է ըստ վերի հաշուոյն 25,000,000

Կէս միլիօն տեսեալին անտառ և անտառի յարմար գետին ունի, որ թէև ճշակուած հողէն նուազ եկամուտ կը բերէ, բայց աշխատանք չունենալով, եկամուտը ճշակուած հողի հաւասար կը հաշուի, հետեւաբար արժէքն ալ նմանապէս. բայց

մենք առնենք նուազագոյնը,

Մեր հանքերը դեռ չեն քննուած, միայն պը-
ղինձը մօտ 30 տարի է ի վեր կ'աշխատուի, անոր
հանքերու ընդարձակութիւնը քննուած է և ըստ
Խտակական միսեօնի ուսումնասիրութեան եւ գնա-
հատութեան 4 միլիօն թօնելաթօ պղինձ ունինք
թօնը 50 ոսկիէն

25,000,000

Հոս առարկողներ թող չըլլան թէ անոնք աշ-
խատցնել կ'ուզէ, աշխատող ձեռքերն ալ մեր երկրի
բանւորները ըլլալով, անոր վրայ ծախսուած դրամը
դարձեալ մեր երկրին մէջ պիտի մնայ, ուրեմն անոր
արժէքը ամբողջովին երկիր պիտի մնայ:

Մեր ջրային զօրութիւնը 450,000 ձիու ոյժ է
որ երբ ամբողջովին օգտագործուի, տարին 8 միլիօն
թօնելաթօ ածուխի համահաւասար ոյժ կուտայ, որ
այսօրուայ գներով 15 միլիօն ոսկի կ'ընէ, որուն
ընդհ. արժէքը

200,000,000

600 քիլօմէթր երկաթուղի, 600 քիլօմէթր շոսէ
ճամբայ, 60 զօրանոց, պետական շէնք և ֆապրիքա
որ մուսերը մեզ թողուցին.

60,000,000

250,000 բնակարան, կարասի, արջառ, կանխիկ
և շարժուն հարստութիւն,

20,000,000

30,000,000

Գումար

430,000,000

Այսինքն մօտաւորապէս 11 միլեառ ոսկի ֆրնկ. բացի այլ և
այլ հանքերէ, արծաթախառն արձիճէ և pyrite է, որոնք դեռ բա-
ւական չեն քննուած և գնահատուած:

Պէլձիքայի հարստութիւնն է 20 միլիառ ոսկի ֆրնկ. Պրանսան
որ 556 հազար քիլօմէթր է, պատերազմէն առաջ, 300 միլեառ
ֆրնկ. կը գնահատուէր, այսինքն ամէն 28,000 քիլօմէթր 15 միլեառ:

Մեր երկիրը դեռ չիւսուած արդիւնաբերուած չըլլալով իւր բը-
նական վիճակովը միայն շատ հասկնալի է որ միւսներէն պակաս
պիտի արժէ:

Եթէ մարդահամարի տեսակետէն առնենք Պէլձիքայի ամէն մէկ
բնակիչի հարստութիւնը 3000 ոսկի ֆրնկ. կուգայ. Պրանսայինը

7500, մերինը եթէ մէկ ու կէս միլեօն բնակչի վրայ հաշուենք մարդ
գլուխ 7000 ֆրնկ, կուգայ:

Շատ հասկնալի է որ միւսներէն պակաս պիտի ըլլայ:

Այս հնարաւորութիւնները իւր մէջ պարունակող երկիր մը,
պէտք է տարեկան 20 միլիօն ոսկի եկամուտ բերէ, երբ անոր քա-
ղաքացիները շնորհք ունենան զայն օգտագործելու և ոչ թէ իբր
Ափրիկեան ցեղեր զայն երեսի վրայ ձգելու:

Հիմա դեռ երեք բերք խաղաղութեամբ քաղելով տարեկան երեք
միլեօն ոսկիի հասած ենք, և այս կարճ ժամանակայ մէջ ատկէց
աւելին չէր կարելի սպասել, բայց պէտք է գիտնանք թէ ունինք
այնտեղ ազարակ մը զոր արդիւնաբերելով պիտի կարողանանք վայե-
լել, և անկէ հեռու մնալով այդ ժառանգութենէն մենք մեզ կը զըր-
կենք:

Ահա ազգային կալուածը որ կրնայ ազգ մը պահել ու ապրե-
ցընել, սերունդէ սերունդ, որ չի նմանիր Շիշլիի խանութներուն ու
Շոթի Գուլէի բանջարանոցին, որ քանի մը հազար զրուշ եկամուտ
բերելով ազգ ապրեցնէ և որուն վրայ մօտ մէկ դար է որ կը գուր-
գուրանք տղայօրէն:

Այս չնմանիր Սուրբ Կարապետի անտառին, Աղթամարայ այգիին
և Կիլիկիոյ վանքին անձակ կալուածներուն որոնց ամէնը իրար
գումարելով 30,000 տեսեաթին չեն ըներ, և հարկը հազար զրուշ
եկամուտ չի բերեր ազգին, մինչդեռ ազգային կալուած ըսելով կը
պարծենայինք վրանին, և կրօնական սէր մը ջերմեռանդութիւն մը
կը պահէինք անոնց հանդէս:

Թող ներուի ըսել թէ այդ կալուածները զիս չեն խանդավառեր,
ես կը խանդավառուիմ միւս կալուածին համար որ տարեկան միլեօ-
նաւոր ոսկի կը բերէ. և հետզհետէ պիտի աւելնայ, ու ազգը ապրե-
ցընէ, այդ կալուածը մեր հայրենիքն է:

Հայրենիքը ինչ է եթէ ոչ ազգային կալուած մը, սեփականու-
թիւն մը. ոչ աւելի ոչ պակաս:

Ձիս կը մեղադրեն թունդ հայրենասէրի ամբաստանութեամբ, և
այդպիսի ծակղիւններով հայրենիքի մասին տուած թելադրութիւններս
նուաստացնել կ'ուզեն, ինչպէս անցեալ տարի նոյն այդ ժանդոտած
զէնքերով Հայաստանի բարեկարգութեան և յառաջդիմութեան ակա-

նատեսի վկայութիւններս նուաստացնել կը փորձէին, ծինչեւ ճարմ-
նացեալ իրականութեան լուսաւոր շողերը հետզհետէ եկան պատռե-
ցին այն ծուշապատ թանձր վարագոյրը ու Հայ Հասարակութեան
աչքին առաջ դրին փայլուն իրականութիւնը և ցոյց տուին ծանաւանդ
թէ չեմ խաբած, չեմ չափազանցած:

Բարձրաձայն կ'ըսեմ թէ Հայրենիքս կը սիրեմ ոչ ծիտն այն ցը-
նորական ծաքերով թէ նա ժամանակ ճը մեր փառաց օրրանը եղեր է.
կամ մեր յիշատակներուն զանձարանը, թէ մեր նախնեաց գերեզման-
ները հոն են եղեր, կամ անոնց ոսկորները հոն թաղուած են եղեր,
ինչպէս մեր երազատես վարժապետ ու բանաստեղծները, որոնք ան-
նիւթական ու երեւակայական Հայրենիքով ճը մեզ լեցնելով անոր իս-
կական նշանակութիւնն ու արժէքը թաղեր են, այլ այս յիշատակ-
ները յարգելով ծիտեղ, ես Հայրենիքս կը դաւանիմ, իբր ազգային
կալուած ճը, նախնիքներէս ճնացած ագարակ ճը որուն զարգացման
ու արդիւնաբերութեան հետ իմ և իմիններուս կեանքն ու գոյութիւնը
կապուած է:

Կը սիրեմ անոր մէջ վերցնել ինծի ինկած բաժին իրաւունքս ու
աշխատասքս, աշխատիլ արտադրել ու վայելել, նոյնը կը փափաքիմ
ազգ ընտանիքիս ճիւս անդամներուն համար ալ, որ փոխանակ թա-
փառական ու մուրացկան պտտելու, փոխանակ իրենց ստեղծագործող
հանճարն, իրենց ֆիզիքական աշխատանքը, աւուր հացի ճը համար
ուրիշին վարձելով գոյութիւննին քաշքշելու, երթան իրենց բաժին
իրաւունքն ու պարտականութիւնը վերցնելով, իրենց համար աշխա-
տին, արտադրեն ու տիրականօրէն ապրին:

Մեր ընտրեալ ու առաջնորդող դասակարգը եթէ այդ ցնորքնե-
րու տեղ այս տեսակէտէն մեկնէր, քանի ճը խանութներու, արտերու
և պանքաներու մէջ պահուած քանի ճը հազար ոսկիներու վրայ իբր
ազգային հարստութիւն նայելով, զանոնք անձեռնմխելի, աւանդական
ու նուիրական դաւանած ատենը այդ 28,000 քիլօմէթրնոց Հայաստան
կալուածը իբր ոչ ազգային ու նուազ թանկադին չպէտք էր արհա-
մարհել:

Քանի ճը կղերական, հիւանդանոց ճը եւ նոյնիսկ դպրոց ճը շը-
նորհքով պահելու անկարող հարստութիւնները ազգային դաւանող
առաջնորդներն ու հրապարակագիրները չպէտք էր այսօր իսկ մէկ

միլիօն հոյ կշտացնող Հայրենիք ճը իբր ոչ-ազգային արհամարհէին:
Հայրենիքը ռուսական սեփականութիւն դաւանողները պէտք էր
գէթ ապացոյցը աային թէ եգիպտոս, Պաղեստին և Կ. Պոլիս ունե-
ցած ազգային կալուածնիս աւելի հայկական հողի վրայ են քան Հա-
աստանը,

Ահա իմ հայրենիքը սիրելուս զրդապատճառը, և չափաւիշը,
թող ետիգուէճ ինեբու ու փոխառութիւնճինեբու սիրահարներն ալ,
իրենց շարժաւթիները տան թէ ինչո՛ւ մեկը միւսեւ կը գերազան-
ցեն:

Մեր իւնասունները մեզ կը մեղադրեն իբր թէ ազգայիւ զան-
ձերն ու հարստութիւնները աւեւըր զոհենք Հայաստանը շինելու,
ըսած ըլլանք և ատոր վրայ հիմք կը կառուցանեն երկար ճառաբա-
նութիւններով պատասխանելու:

Ոչ ոք կրնայ մեր կողմէն այդպիսի գրուածք ճը ցուցնել, ըսած-
ներս ու գրածներս մէջտեղ են: Բայց ըսել չէ թէ զայդ չեմ փափա-
քիր, եթէ իմ ձեռքս եղած ըլլար, այսօր մէկ բոպէ չէի տատանուիր
բացի պատմական նշանակութիւն ունեցողներէն, ճնացած «նուիրական»-
ները միանգամայն հայրենիքի վերաշինութեան յատկացնել ու սա բիւ-
րաւոր թափառականները հոն հաստատելու:

Եթէ անոր մէկ չնչին մասը միայն վերաշինութեան յատկացնել
կը թելադրենք, որովհետեւ յայտնի է թէ մեր նուիրականճինեբու գա-
ղափարները դեռ որքան խակ են այդ մասին, և դեռ ինչ ըմբօստու-
թեան պիտի հանդիպինք: Բայց ոչինչ զիս կը յուսահատեցնէ քանի
մաթեմաթիքական ճճմարտութիւններ անդին կանգնած կը պոռան ու
կը վկայեն, եւ օր ըստ օրէ այդ թուանշանները պիտի զան ճակեն
ամենաթանձր ուղեղները եւ պիտի տկարացնեն ամենաըմբօստ ջիղերը.
հոս ալ իրականութիւնը պիտի յաղթանակէ:

Ահա օրինակ Եվթիլարի ջրանցքը որ 5000 ոսկիով 1700 տեսիա-
թին հող բացաւ այսինքն մէկ տեսիաթինը (10 տէօնիմ) 3 սսկիով
շահուեցաւ, որուն 700ը մեր Եւրոկիացիներուն տրուեցաւ, ուր բաժ-
պակ եւ ճխախտ կը ցանեն:

Բարեգործականին զրկած վերջին պատուիրակութեան տեղեկա-
գրին համաձայն այդ հողերը տարեկան տեսիաթին գլուխ 200 բուբի
կամ 20 անգղ. ոսկի եկամուտ կը բերեն, հաշուեցէք՝ 700 տեսիաթի-

նին թող կէսը ցանուած ըլլայ, 7000) անդդ. ոսկի տարեկան եկամուտ կը բերէ, առանց հաշուելու անդին մնացած 1000 տեսիաթինը:

Այս րափորը տրուած է այնպիսի ժողովի մը որուն մէջ Փաշայի եւ Պ. Աղաթօնի պէս ծանօթ եւ երկարամեայ փորձառու ակրօնօմներ կան, որոնք գնահատած են, եւ Մէօթէմէտեան կտակը այդ հոգերուն վրայ նոր եւրոկիա մը շինելու յատկացուցած են:

Այս փաստ է, որքան ալ այս տնդեկագիրը գաղտնի պահեցին, ես բնաւ վնաս մը չեմ տեսնար զայն լոյս աշխարհ հանելու, եւ պահելէն ալ օգուտ մը չկայ, քանի հազարաւոր այլ փաստեր զայն հաստատած են:

Արդ եթէ հայկական կառավարութիւնն ալ, մեր իմաստուններուն խելքին հետեւելով այդ 5000 ոսկին օտար պանքա մը դնէր տարեկան 300 ոսկի տոկոս պիտի բերէր:

Թող ընթերցողը դատէ հիմա թէ զրամը օտար պանքաներ պահելով աւելի ապահով ու շահաբեր կը դառնայ ազգին թէ երկրի վերաշինութեան պառկեցնելով:

Կամ եթէ մեր խելօքներուն բռնած ուղին ճիշտ է, պէտք էր կառավարութիւնը խրատել, որ երկրին խնայողութիւնները բերէ իրենց պէս օտար պանքաներ գետեղէ, շինարարութեան պէս ապարդիւն բաներու վրայ չմտնէ դանոնք:

Իսկ եթէ անոր ըրածը շահաւէտ ու օգտաւէտ կը տեսնեն անօգուտ է ընդդիմութիւնը, այդ հարստութեանց բուն տէրը, հայ հասարակութիւնը օր ըստ օրէ լուսաբանուելով ճնշող մեքենայի մը պէս հետզհետէ պիտի սեղծէ զիրենք, որուն զօրութեան առջեւ իրենց պողպտեայ կամքը թուղթի պէս պիտի նոսրանայ, եւ վաղ թէ ուշ տեղի պիտի տան, (աւաղ դեռ շաա զոհեր տալէն յետոյ):

Մեր լրագիրները միահամուռ կառավարութեան շինարար աշխատանքները գնահատելով, արդէն ինքն ըստ ինքեան լուռ դատապարտութիւնը, անողոք վճիռը կուտան այս կարգի նուիրականճիններուն:

Ցաւալի է սակայն որ այս գնահատումները ընդներէն ոմանք միեւնոյն ժամանակ այս անորակելի պօքթօթմաք քաջալերելով ոչ միայն բարի ծառայութիւն մը չեն մատուցաներ անոր հեղինակներուն, այլ ընդհակառակը դանոնք մեկուսացնելու ու վարկաբեկելու կը ծառայեն

և միեւնոյն ժամանակ թէ մէկուն աշխատանքը և թէ միւսին պօքթօթմաք գնահատելով իրենք զիրենք ալ ծիծաղելի դրութեան մէջ կը դնեն:

Ընել և չընել միասին չըլլար, ատոր կ'ըսեն մտքի տկարութիւն, երկմտութիւն ու անորոշութիւն, որ դէպի ամլութիւն ու ճեռելութիւն կը տանի, կամ մին կամ միւսը. ահա առողջ մարդու և տուող ազգի նշանաբանը:

Մեզ կը ճեղադրեն թէ կ'ուզենք որ ամբողջ դոմարներուն հետ ամբողջ գաղթականութիւնը Հայաստան երթայ, վախ կը յայտնեն թէ հոս գաղութ չմնար, և Հայրենիքը կը զրկուի գաղթականութենէ, կամ հարստութիւն չմնար այս մնացորդները հայկական ոգով դաստիարակելու:

Այդ թէև անուշ երազ մը կ'ըլլար, բայց մենք երազներու հաւատացող մը չենք բարեբաղդաբար որ այդպիսի հակասական ցնորքներով զրիչ ու բերան յոգնեցնենք:

Մենք բնաւ մտահոգուած չենք արտասահման հաստատուած բարեկեցիկ դասակարգով, ոչ ալ նա իմ թելադրութեամբս պիտի քակէ իւր բոնը ու տեղափոխուի, անոր ճամբան գծելը իւր ձեռքն է:

Մենք կը մտահոգուինք այն գաղթականով, որբով ու որբուհիով որ ինկած է անդնդային յորձանքին բերանը, անկարող պաշտպանուելու և հասարակական օգնութեան կարօտ է: Զայն պաշտպանելու է, զայն ազատելու է անդնդին բերանէն, փոխանակ այն միլիօնները արտասահման ծախսելու, զանոնք հոս սուղացնելու ու դաստիարակելու, անօգուտ ու ապարդիւն. այդ միեւնոյն զոհողութեամբ զանոնք Հայրենիք զրկելու է որ իրենց աշխատանքին արդիւնքովը ապրին ու դաստիարակուին, որով առ յաւէտ սպառնացող վտանգէն փրկուած կ'ըլլան:

Այն ատեն հոս կը մնայ միայն բարեկեցիկ դասակարգը, որ ազատուած գաղթականի և որբի բազմազան մտահոգութենէն, կը նուիրուի միայն իւր երիտասարդ սերունդին դաստիարակութեանը, որուն իւր կարողութիւնը լայնօրէն կը հասնի առանց պէտք ունենալու ազգապատկան հարստութեանց ու կտակներու, որք արդէն իրենց համար կտակուած չեն:

Ահա՛ թէ մէկուն թէ միւսին շահը ինչպէս տարբեր են իրարմէ:

Այս կերպով գաղթականութեանց հարցը դասաւորելով ալ աւելի պիտի կարողանայինք զիրար հասկնալ, ու մեր ճամբան գծել, քան մեծատունն ու ապրանքի պէս վաճառուող որբը մէկ տոպրակի մէջ դնելով մտքերը շփոթել ու ամէնն ալ իրար փաթթելով անդամալուծելը որ հիւանդ մտքերու ու հիւանդ քաղաքականութեան միայն յատուկ է:

ԱՐԵՒՄՏԱՆԱՅ ՆԵՐԳԱՂԹԸ

Կը ճեղադրեն Հայաստանի կառավարութիւնը թէ իր դռները լայն լայն չի բանար Հայ գաղթականներու առջ: Ես ալ *«Վերջիններուն կողմին կը կանգնիմ* թէ դռները թող լայն բացուին գաղթականաց առջեւ, եթէ պետական պիտածէն չներեր անոնց չքաւորները պահելու, թող չպահէ զանոնք, այն ատեն միայն ինքն իրեն վստահողը ճամբայ կ'ելլայ, ու քիչ ժամանակի մէջ կը ստեղծէ միջոց մը ինքզինքը պահպանելու ինչպէս որ Սուրիա ու Յունաստան ատոր ապացոյցները տուին, աւելցնելով հոն արհեստներ ու աշխատող ձեռքեր, որով ոչ միայն իրենք զիրենք պահեցին այլ սատարեցին նաեւ իրենց բնակած երկիրներուն զարգացման ու յառաջդիմութեան:

Ձայս անդադար թելադրած եմ Հայաստանի մէջ, ինչպէս նաեւ վերջերս ալ, հողագործական կոմիտարին իրեն Փարիզ ժամանելուն առթիւ. զայս անդադար թելադրած եմ նաեւ մեր լրագիրներուն:

Եթէ այս ուղղութեամբ ու հոգեբանութեամբ քննադատեն կառավարութիւնը երկու ձեռքովս կը ստորագրեմ:

Բայց ելլալ ըսել թէ նա *Թիւրքն ու Հրեան կ'ընդունի եւ արեւմտահայը չընդունի*, երբ նա գիւղացիներուն հողը կիսեց և արեւմտահայ բնակչութեանը գաղթականներուն բաժնեց, երբ երէկ դեռ քանի մը տասնեակ հազար գաղթական ընդունեց ու ամենուն ալ հող բաժնեց, այսպիսի ամբաստանութիւն մը եթէ չըսեմ զրգուրթիւն է, գէթ ճշմարտութեան ճիշտ հալաւակն է:

Հրեան ու Թաթարը ընդունելէն եզրակացութիւններ հանել, թէ կամ հող ու տեղ կայ չբայց կառավարութիւնը արեւմտահայութեանէն չախորժիր, և կամ իրօք չկայ բայց կառավարութիւնը ստիպուած է Մոսկուայի հրամաններուն տառապէս հպատակիլ, կը նշտնակէ այդ երկրի օրէնսդրութեան վրայ գաղափար չունենալ:

Որովհետեւ կարելի էր երրորդ եզրակացութեան մըն ալ յանգիլ, թէ Խորհրդ. Հանրապետութեանց ամբողջ երկիրը, մասնաւորապէս Կովկասը ֆէտէթաթիֆ հանրապետութիւն մըն է, որու հպատակները ազատ իրաւունք սնին մէկը միւսին սահմաններուն մէջ բնակելու, ինչպէս Զուիցերիոյ մէկ քանթօնին բնակիչը միւսին մէջ բնակելու իրաւունք ունի: Ինչպէս մենք մեզի իրաւունք կուտանք մեր գաղթականաց հաստատման համար պահանջելու Հայաստան կամ Անդրկովկաս:

Ինչո՞ւ այդ օրէնքը երբ մեզի ի նպաստ կը գործածուի արդարութիւն ըլլայ, իսկ փոխադարձը բռնութիւն:

Ինչո՞ւ աշխարհի քաղաքականութիւնն ու օրէնքները միայն մեզի համար շինուած ըլլան, միթէ՞ մենք ենք աշխարհի ծանրութեան կեդրոնը:

Ձէ՛ր կարելի ուրիշ եզրակացութիւն մըն ալ գտնալ թէ ներքին պատերազմներու հետեւանօք 300,000 այլազգի մեկնեցան մեր երկրէն և բազմաթիւ հայեր ալ Ատրպէյճանէն եկան մեզի, որոնց շատերը հաստատուեցան զանուած տեղերին, բայց դեռ կան ոմանք թէ՛ մէկ թէ՛ միւս կողմը որ կը փափաքին դառնալ իրենց ծննդավայրը. չէ՞ կարելի ընդունիլ թէ այսպիսի իրաւախոհութիւններ ալ կ'ըլլան մերթ ընդ մերթ: Պէտք է ի նկատի ունենալ նաեւ թէ Բրիտնի շրջանները հայերը չեն ուզեր բնակիլ. մինչդեռ Թաթարները կը նախընտրեն գաւնոնք:

Ձերկարեմ այս շարքը: Իմ նպատակս կառավարութիւնը պաշտպանել չէ քանի որ դէպքը չեմ գիտեր, ոչ ալ գիտեմ թէ քանի տուգինա թուրք և հրեաներ են եկողները որ անցեալ տարի մեզինց դացած 5000 գաղթականներու ընդունելութիւնը խաւարեցնէ:

Ամբաստանողին պարտականութիւնն էր այս մանրամասնութիւնները գիտնալ ու իւր ամբաստանագրին կցել, փոխանակ կիս-կատար տեղեկութիւններով բռնա եզրակացութիւններ հանելու:

«Նոր-Լուր»ի մէջ Պ. Բիւզանդ Քէշեան բժախնդրութիւն ցոյց կուտայ իւր հայրենիքի հանդէպ չթույլատրելու որ ո եւ է ոչ-հայ Հայաստան մտնէ, ինչպէս իրենց ապրած երկրին տէրերը չեն բաղձար որ մէկ հատ ոչ-խլամ այդ երկրին մէջ ապրի: Բայց այս մոլեռանդ հայրենասիրութիւնը, այս բժախնդրութիւնը կարելի չէ հաշ-

տեցնել այն զրպարտութեան հետ, թէ Հայաստանի կառավարութիւնը մեր դրամը կ'ուզէ, ոչ թէ մեր գաղթականը: Այս՝ պարզապէս անհիմն գողութեան մըն է:

Իրերը ձիշտ հակառակն են դժբաղդաբար. բոլորող տարւոյն մէջ քանի մը հազար գաղթական ընդունեց Հայաստան բայց ոչ դրամ, ընդհակառակը, երկ. քանիքս իւր չունեցածէն աւելն մեկ գաղթական ընտանիքի 2-300 ռուպլի վարկ թացաւ, որպէսզի անոնք հնարաւորութիւն ունենան իրենց տրուած հողերը մշակելու:

Մինչդեռ մենք Պոլսէն մինչեւ Գալիֆորնիա այդ Պանքային 4000 աքսիօն ծիպն արձանագրուեցանք, և որուն չորս ամիսէ ի վեր դեռ մէկ տասներորդը իսկ վճարած չենք, հակառակ որ գարունը եկաւ, այդ գումարը կարող էր քանի մը հարիւր ընտանիքներու պէտքերուն հասնիլ:

Իբրեւ Արեւմտահայ կ'ամենամ զայս ըսելու բայց դառն իրականութիւնը այս է դժբախտաբար:

Մինչեւ այսօր մենք Հայաստանին գաղթական ծիպն տուինք, բայց ոչ դրամ, աւելի ձիշտ և աւելի արդար կ'ըլլար ըսել թէ մենք կ'ուզենք գաղթական միայն տալ Հայաստանի թայց ոչ դրամ:

Եթէ մեր ծիպողմանի դատաւորները չբարեհաճին ալ զայս խօսիլ իրերը մէջտեղն են դժբաղդաբար, չեն հերքուիր:

Եթէ Հայաստան գաղթականաց ապրելու համար ապահովութիւն կը պահանջէ, դա նոյն ինքն գաղթականի շահուն համար է, որ կէս աւերակ աղքատ երկիր մը մանելով սովածահ չըլլայ, քանի ամէնքս զիտենք թէ կառավարութեան գանձը անկարող է զանոնք պահելու:

Բայց անուն չենք գտնար որակելու մեր աղգայինձի և բարերար մեծատուններուն ու անոնց խնկարկուններուն արարքը որ խղձի ամեռնայն հանդարտութեամբ կը թողուն ընչազուրկ գաղթականը իւր բաղդին անձեռնմխելներու նուիրականութիւնները ասկէ չհեռացնելու համար:

Ասոր ջատագովութիւնը ընող օրկաններն ու մտաւորականները գաղթականաց ցոյց տրուած մտահոգութեան անկեղծութիւնը կասկածի տակ կը ձգեն:

Եւ ոչ ալ բարի ծառայութիւն մը կը մատուցանեն Աղգին, Արեւելահայ եւ Արեւմտահայ խնդիր մը յարուցանելով, որ բարեբաղդա-

բար ոչ Արեւելքի եւ ոչ ալ Արեւմուտքի մէջ գոյութիւն ունի եւ որուն՝ մեր Կ. Պոլսոյ մտաւորականներէն ոմանք քառորդ դարէ ի վեր ի զուր կ'աշխատին:

Յունաստան, Պուլկարիա եւ այլ աղքատ պետութիւնք իրենց քաղաքացիները կ'ընդունին առանց ո և է նախագուշական պայմաններու, այս անհերքելի իրողութիւն մըն է, բայց անոնց քաղաքացիներն ալ իրենց բաժին տուրքերը կը վճարեն եւ երբ անոնք ներքին փոխառութիւններ կ'ընեն, անոնց հարուստները կամայ թէ ակամայ կը մասնակցին ու պահանջուած գումարները կը տրամադրեն:

Մինչդեռ մեր ոչ միայն հարուստները, այլ աղգային հարստութիւններն ալ արտասահման ապաստանեցնելով. ոչ մեր կառավարութեան զօրութիւնը կը հասնի իրենց վրայ, ոչ ալ իրենց աղգասիրութիւնը կը ներշնչէ զիրենք սանթիմով մը մասնակցելու հայրենիքի փոխառութեան:

Չեմ գիտեր ինչպէս այսպիսի պոռացող իրականութիւն մը Պ. Բ. Բէչեանի նման 40 տարուայ վարպետի մը ուշադրութենէն վրիպած է որ այնքան ծիպողմանի վճիռ մը արձակելու կը ձգուի:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ

Մեր մերունի հրապարակագիրը հաճողիչ փաստեր կը բերէ մեզ տրվեցնելու թէ 1500 տարուայ ընթացքին Հայաստանի մէջ աւելի Հայեր կորսուած են քան Լեհաստան և Մաճարիստան, ու կը հաւատայ որ այսուհետեւ գաղութներու մէջ այլեւս Հայեր չալիտի կորսուին:

Եւ կ'եզրակացնէ թէ ծառի մը ծիւրը խնամելով աւելի ապահով կը պահպանուի այդ ծառը, քան անոր արմատը խնամելով, ինչ որ հակաբնական և ուրիշ ազգերու ընթացքին հակասական կը գտնայ:

Ինչ ըսել այսպիսի փաստերու. գնահատութիւնը կը թողում ոչ թէ բնագէտներու այլ օրորոցի տղաքներու: Ես կ'անցնիմ պատմական իրողութեանց եւ վարպետին հետ համաձայն եմ թէ արդարեւ Հայաստանի մէջ աւելի Հայեր կորսնցուցինք քան Թրանսիլվանիա:

Բայց ատոր պատճառը շատ օրոշ է, Հայաստան հայութեան արմատը կար, ուրկէ բղխած ծիւրը կը տարուէին ոչ միայն Թրանս-

սիլվանիա այլ Արեւմտեան անհամար երկիրներ ու քաղաքներ եւ կը կորսուէին անդառնալիօրէն, շատ տեղեր անոնց յիշատակները դեռ կը մնան, եթէ իրենք չկան այլեւս:

Հայաստանի մէջ կը կորսուէին նաեւ պատերազմներով, ջարդերով եւ տեղական կրօնափոխութիւններով, եւ այսպէս տաճարական դարեր սահելէն յետոյ վերջապէս դեռ Հայրենիք մը կազմող հայեր մնացին հոն քանդի արմատը մի կողմէն կ'արտագրէր, մինչդեռ ոչ միայն թրանսիլվանիա, այլ ամբողջ Արեւմուտքի տարածութեան վրայ ցրուած հայոց ծիլերուն հետքը անգամ այսօր չէ մնացած:

Սուրիոյ մէջ ունէինք անցեալ դարուն բարգաւաճ գաղութ մը, որու թուները այսօր Լեհաստանի հայոց չափ ալ չեն յիշեր իրենց նախնեաց ազգը, հակառակ որ մինչեւ հիմա ուրիշ ազգ մըն ալ չէր գտնուած որ զիրենք ընդունէր իւր ծոցին մէջ:

Ահա տարբերութիւնը արձատին եւ ծիւղերուն:

Այն ապահովութիւնը որ կուտան մեզ թէ այսօր հետեւ չալիտի ձուլուին. շնորհիւ մեր անձեռնմխելի գոմարներուն, անհիմն է բոլորովին. փաստերը հակառակը կը խօսին. հարկ չէ անգամ ատոր վրայ անդրադառնալ:

Բայց ինչո՞ւ Հայաստան-պարտեզը կամ հոն բուսած ծառը այսօր անողորմ կորուստ տուաւ 15 դարէ ի վեր, հոս է բուն գաղտնիքը, հոս պէտք է փնտռենք հիւանդութեան պատճառը, եթէ կ'ուզենք դայն դարձանել:

Եթէ Պ. Քէչեանի հետ պատմութիւնը թղթատենք, պիտի հանդիպինք դժբաղ իրականութեան մը, այդ շրջանին մենք հայերս բաժնուելով մեզ շրջապատող արեւելեան ազգերու կրօնական ու քաղաքական յարաբերութիւններէն, մեկուսացած եւ շատ անգամ միջավայրին անհաշտ կեանք մը վարեցինք. յարելով արեւմտեան բարեկամներու:

Աւելի յետոյ բիւզանդո-պարսկական մրցակցութեանց ժամանակ դարձեալ պիտի տեսնանք թէ միշտ կառչած մնացեր էինք դէպի արեւմուտքը: Կիլիկեան թագաւորութեան շրջանն ալ ծայրէ ի ծայր ատ ախտով վարակուած, մերժելով իւր շրջակայ դրացիներուն դաշնակցութիւնները կ'երթար արեւմտեան հեռաւոր դաշնակիցներ փնտռել, մինչեւ որ կեանքը վրայ տուաւ:

Եւ այդքան դառն փորձեր մեզի դաս չեղան, այդ շղթան շարունակուեցաւ, մեր հայրերը շարունակեցին սպասել հեռաւոր Փրէնկներուն, մինչեւ մեր օրերը:

Միթէ՞ մեր վերջին 50 տարուայ քաղաքական եւ յեղափոխական պատմութիւնը շարունակութիւնը չէր 1500 տարուայ շղթային, մեր նախահայրերէն ժառանգ մնացած հիւանդութեան: Մենք չէինք յաւակներ արեւմտեան լուսաւորութեան ռահվիրաներն ըլլալ արեւելքի մէջ եւ այս՝ անուղղակի հրաւեր մը չէ՞ր արեւմտեան պետութեանց՝ արեւելեան ժողովուրդներու գործերուն միջամուխ ըլլալու: Այս զգացումը չէր որ մեզ ինքնախաբ կ'ընէր թէ Ռուսը կը կլլէ մեզ, մինչդեռ Անգղիան իւր տործիղը կը դրկէ մեզ ազատելու: Միթէ 50 տարի ալ մենք այդ տործիղին չսպասեցինք, հակառակ որ իւր մէկ վարչապետը կ'ըսէր թէ նա չկրնար Արարատ ելլալ:

Եւ այսօր, նոյն իսկ, ի՞նչ է այս կռիւը, հայը հայուն դէմ, հայը իւր հայրենիքին դէմ: Դարձեալ արեւելքի ու արեւմուտքի կռիւ չէ՞:

Հայաստանը վերջապէս սթափուած մեր դարաւոր սխալներէն, ղինք շրջապատող հանգամանքներուն համակերպած, միջավայրին համապատասխան քաղաքականութիւն մը որդեգրելով գէշ աղէկ երկիրը խաղաղ կը պահէ եւ հայ ժողովուրդին գոյութիւնը կ'ամրապնդէ:

Աշխարհի անէծքը կը թափենք զլիսուն, աշխարհի լուստանքը կը շալտենք երեսին, թէ ինչո՞ւ չբաժնուիր համատուրիքական քաղաքականութենէն ու որդեգրեր առանձին քաղաքականութիւն մը, ձեւաւ կարուած եւրոպական պետութիւններու անթերի, անքննադատելի ու սրբազան քաղաքականութեան վրայ:

Եւ լսեցի մեր ամենէն պատասխանատու մէկ անձը որ կը թելադրէր որ Հայաստան բաժնուի Սովիեթական Միութենէն եւ Ազգերու Լիգերակցութեան մէջ մտնայ, որպէսզի անոր բարեխնամ հովանաւորութիւնը վայելէ:

Գետինը մտնալս եկաւ, լսելով որ մեր ամենէն հեղինակաւոր մէկ անձը այսպիսի անհեթեթութիւններ կը թելադրէ ուրիշին:

Ահա մեր կարգ մը մարմիններու ու մտաւորականներու անուցած հոգեբանութիւնը, ու անոնց լուռ պայքարին իսկական պատճառը, Խորհրդային Հայաստանի հանդէպ:

Ահա այս ամէն բաժնասանքներուն, զրպարտութիւններուն և անորակելի պոչքօթաժին իրական պատճառը:

Ահա թէ ինչու համար անխելի կը ճնան տասն անգամ ուրազը ուղղաթականին ու անոր անօթի երախաներուն լացն ու կոծը, անտարբեր կը ճնանք երկրէ երկիր վաճառուող որբին արցունքներուն, աղախին տարուած որբուհիին բարոյական տառապանքին, զորոնք կարող էինք ազատել: Եւ չենք ազատել, կը թողունք որ կորնչին:

Հոս Հայաստանի աշխարհագրական դիրքն ու զայն շրջապատող բարբարոսները չկան, հոս՝ Լէնկղիճուներ, Շահ-Ապպասներ և Ապտիւլ Համիտներ չկան, բայց հոս ալ դարձեալ անողորմ կոտորածը, սպիտակ ջարդը կը շարունակուի, դարձեալ հայերը կը կոտորուին, Ազգը կը կոտորակուի եւ Հայրենիքը կը կորսնցնէ իւր ոսկի հատորները:

Ո՛վ է ընողը?

9326

ԿԸ ԻՆԴՐՈՒԻ ԿԱՐԳԱՆ, ԵՒ ՏԱՐԱԾԵԼ

